

GENCİNE

Klâsik Türk Edebiyatı Araştırmaları Dergisi

Cilt: 2 Sayı: 4 Yıl: 2022 & Volume: 2 Issue: 4 Year: 2022
www.gencinedergisi.net

NEDİM DİVÂNI'NDA EDEBÎ TÜRLER *LITERARY GENRES IN THE NEDİM'S DIVAN*

Melis SUSEM*

Öz

Edebiyat teorisinde tür, metnin ya da şiirin neyi anlattığını, yani muhtevasını karşılar. Edebî türler, hem şâirlerin yaşamlarından hem de toplumun içinde bulunduğu sosyo-kültürel zeminden izler taşımaktadır. Bu bakımdan tür, metnin yorumlanabilmesi için şiir içerisinde tespit edilmesi gereken araçlardan biri olarak görülmelidir.

Yaşadıkları dönemde eski ustaların yolunda başarılı şiirler yazmayı sürdürme amacını gütmeye çalışan ama farklı bir sanat gücü gösteremeyen şâirlerden farklı olarak NedİM, yaşadığı dönem olan 18. yüzyılda Dîvân şiirinin sayılı ustaları arasında yerini almış ve kendine has üslûbu ile en başarılı şiir örneklerini vermiştir. Bu çalışmada, içerisinde edebi tür açısından zengin malzemeler barındıran NedİM Dîvânı tetkik edilmeye çalışılmıştır. Yapılan tetkikler ışığında NedİM'in kasîde, kıt'a, musammat, gazel gibi nazım şekillerinde oldukça zengin bir edebi tür yelpazesine pek çok manzume kaleme aldığı görülmüştür. Bu açıdan yapılan çalışmanın, başta NedİM olmak üzere, 18. yüzyıl dîvânlarında hangi türlerin kullanıldığı sorusuna cevap teşkil etmesi bakımından faydalı olacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Klasik Türk Edebiyatı, Edebî Türler, 18. Yüzyıl, NedİM, Dîvân.

Abstract

In literary theory, genre corresponds to what the text or poem tells, in other words, its content. Literary genres bear signs of the socio-cultural situation of both the poets and the

* Dr., meliskaya.tde@gmail.com

society. In this respect, genre should be seen as one of the tools that must be determined within the poem in order to interpret the text.

Unlike the poets who tried to pursue the aim of continuing to write successful poems in the way of the old masters but could not show a different artistic power during their lifetime, Nedîm took his place among the few masters of Divan poetry in the 18th century and gave the most successful poetry examples with his unique style. In this study, Nedîm's Dîvân, which contains rich materials in terms of literary genre, was tried to be examined. In the light of the examinations made, it has been seen that Nedîm wrote many poems with a very rich literary genre in verse forms such as kasîde, kıt'a, musammat and ghazal. From this point of view, we believe that the study will be useful in terms of giving clues to the question of which genres were used in 18th century divans, especially Nedîm.

Keywords: Classical Turkish Literature, Literary Genres, 18th Century, Nedim, Divan.

GİRİŞ

Edebî tür, nazım ya da nesir olarak kaleme alınmış olan eserlerin konusu ile ilgili bir terimdir. Bir anlatım biçimi, duygu ve düşünceleri ifade etme sanatı olarak nitelendirilebileceğimiz şiir, iç ve dış olarak iki bölümde değerlendirilir. Şiirin dış yani nazım şekli unsurları beyit ve bendlerde güzelin ve güzelliğin dış güzelliği ile ilişkilendirilirken, bu birimlerdeki anlam/konu, şiirin iç unsurlarını yansıtmaktadır. Divan Edebiyatı'nda türlerin tasnifi; nazım şekilleri, muhteva, üslûp gibi unsurlar göz önünde bulundurularak yapılmaya çalışılmıştır. Ancak Eski Türk Edebiyatı'nda edebî türlerin tam olarak, kesin kurallarla tasnifini yapmak mümkün görünmemektedir. Bunun nedenleri, aynı edebî tür içerisinde düşünülüp ele alınabilecek eserlerin tamamını okuyup, üzerinde inceleme yapılmaması ve bir edebî türün farklı konuları içermesidir. Bu yüzden edebî türler farklı şekillerde tasnif edilmektedir.

Bu yazıda, divan şiirinde kullanılan nazım şekillerinden yola çıkılarak Nedîm Divanı baştan sona incelenip, Dîvân'ın tür açısından değerlendirilmesi yapılmış ve Dîvân'da çoğu zaman diğer beyitlerden bağımsız olarak işlenen ve tek başına bir anlam bütünlüğüne sahip olan beyitlerin her biri gözden geçirilerek, hangi türe dâhil edilebileceği hususu üzerinde durulmuştur. Bilhassa Nedîm Dîvânı'nı seçmemizin sebebi, Nedîm'in hayatın neşe ve zevklerini, yaşadığı muhitin ve devrin birçok hususiyetlerini Türkçe'nin güzelliğini, inceliğini en tabîî şekilde kullanarak şiirlerine aksettirmesi kaynaklıdır. Çalışmada Nedîm Dîvânı'ndan verilen örnekler "Muhsin Macit, Nedim Divanı (İnceleme-Tenkidli Metin), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara 1994" adlı çalışmadan alınmıştır.

Osmanlı edebiyatında şâirlerin divanlarda her bir nazım şekli; mensur eserlerde ise her bir bölüm, hatta manzum eserlerin en küçük birimleri olan her bir mısra ve beytin farklı bir tür veya tarzla ifade edilebilmesi, Osmanlı dönemini tarihî, sosyal ve edebî yönden inceleyen günümüz araştırmacılarına zengin bir malzeme sunmaktadır. "Kaynaklarda 'şiir' ve 'şâir asrı' olarak kabul edilen 18. yüzyıl, şâir kadrosu bakımından klasik edebiyatın en geniş ve zengin dönemidir. Yapılan bir araştırmaya göre, bu asırda 1322 şâir yetişmiştir (Şentürk, Kartal, 2010: 297)". Bu zenginliğe rağmen üstat sayılabilecek şâirlerin az olduğu 18. yüzyıl Osmanlı Edebiyatı sahasında tanınan Nedîm, 3. Ahmed devrini, bilhassa Damat İbrâhim Paşa zamanlarını dolduran

yüzlerce şâir arasında yetişmiş büyük bir şâirdir. O, yaşadığı zamana değil, daha ziyâde istikbâle tahakküm etmiş bir sanat üstâdıdır.

Yaşadığı devrin sosyo-kültürel hayatını, devletin ve toplumun içinde bulunduğu ruhî ve bedenî hâleti her bir şiirine aksettiren Nedîm'in hayata bakışında, şüphesiz tarihî sürecin ciddi etkileri vardır. Bu bakımdan burada, Nedîm'in hayatından ve Divan şiirindeki yerinden kısaca bahsetmek, şiirlerinin tahlilindeki edebî verimi yakalayabilmek adına faydalı olacaktır.

Asıl adı Ahmed olan Nedîm, 1680-1681 yıllarında İstanbul'da doğmuş, 18. yüzyılın ilk yarısında yaşamıştır. İyi bir öğrenim görmüş, devrin büyük hocalarından ders almış, Arapça, Farsça öğrenmiş ve medreseyi bitirmiştir. Çeşitli medreselerde müderrislik yaparken bu arada şiir söylemeye başlamıştır. Önceleri dönemin sadrazamı Ali Paşa'ya kasideler sunmuş, ancak Paşa'dan beklediği ilgiyi görememiştir. Beklediği karşılığı göremeyen şâir, asıl hak ettiği ilgiyi Nevşehirli İbrâhim Paşa'dan görmüştür. Nedîm, İbrâhim Paşa'ya çeşitli şiirler sunmuş ve kendini Paşa'ya tanıtmıştır. İbrâhim Paşa'nın vasıtasıyla padişah 3. Ahmed de Nedîm'i tanımıştır. Padişahla, 3. Ahmed ile tanıştıktan sonra Nedîm'in yıldızı parlamış, çeşitli medreselerde müderris olarak görevlendirilmiştir. Nedîm'in sanatçı olarak en verimli dönemi 3. Ahmed'e ve Damat İbrâhim Paşa'ya yakın olduğu dönemdir. Bu dönem tarihte Lâle Devri olarak bilinen 1718-1730 yılları arasındadır. 1730'da çıkan isyan sırasında, Patrona Halil ayaklanması olduğu sırada Nedîm, Sekban Ali Medresesi'nde müderrislik görevinde bulunmaktadır. Bir rivâyete göre Nedîm ihtilâl sırasında paniğe kapılarak öldürülme korkusuyla damdan dama atlarken düşüp ölmüş, bir diğer rivâyete göre de cinnet geçirerek vefât etmiştir. Mezarının İstanbul Üsküdar'da olduğu bilinmektedir. Nedîm'in mezar taşına şu meşhur beyti yazılmıştır:

“Ey Nedîm ey bülbül-i şeydâ n'îçün hâmûşsun
Sende evvel çok nevâlar güft ü gûlar var idi.”

Nedîm'in coşkunu yaratılışlı bir insan olduğu şiirlerinden anlaşılmaktadır. Lâle Devri olarak adlandırılan bilim, kültür, imar, zevk ve eğlence döneminde sanat hayatının en parlak yıllarını yaşayan Nedîm, devlet büyüklerinin toplantılarına girmiş, eğlencelere katılmış, bu âlemlerden payına düşeni almış ve bu toplantıların aranan şâiri olmuş, şiirleriyle eğlencelere neşe ve coşkunluk katmayı başarabilmiştir. Onun gazel ve şarkılarının konusu genelde aşk, sevgili ve şaraptır. Şiirlerinde yer alan sevgililer hayattan alınmış gerçek tiplerdir. Bunlar bazen bir Hristiyan dilberi, bazen Cezayirli bir âfet, bazen bir çengi güzelidir. İstanbul'u, devrin olaylarını, eğlencelerini anlattığı kasidelerinin çoğu okunan, beğenilen şiirler olmalarına karşılık Nedîm bir kasîde şâiri sayılmamaktadır. Onun en güzel şiirleri Sadâbâd ve Çırağan eğlencelerini konu edinen şiirleri ile âşıkâne ve şûhâne tarzda söylediği gazel ve şarkılarıdır.

Nedîm şiirine yaşadığı devrin hayatını sokmuştur. 15. yüzyılda Necâti Bey ile başlayan ve devam ettirilen mahallileşme hareketi Nedîm'de daha da gelişmiştir. Halkın kullandığı kelimeler, deyimler, âdetler Nedîm'in şiirlerinde daha çok kullanılmıştır. Bâkî'nin şiir diline soktuğu İstanbul şivesi, onda şiir dili olmuştur. Nedîm'in güzel yaşamdan yana ve onun savunucusu olması, hayattan zevk alma, günü güzel yaşama, üzüntüden, dertten uzak bir dünya görüşüyle şen, neşeli ve coşkun söyleyiş biçimi, devrinde ve sonraki dönemlerde büyük ilgi görmüş, onu edebî ekol sahibi yapmıştır. Edebiyatımızda “Nedîm Okulu”, “Nedîmâne Söyleyiş” denilen

şiiir tarzının kurucusu olmuştur (Mengi, 2010: 231-234; Köprülü, 2006: 429-435; Şentürk, Kartal, 2010: 305-307).

“Nedîm iki büyük tarihin Türkçe'ye çevrilmesine katkıda bulunmuştur. 1719 yılında Münecimbaşı Derviş Ahmed Efendi'nin Sahaifü'l-Ahbâr ya da Câmi'ü'd-Düvel adıyla bilinen eserinin bir kısmını Türkçe'ye Nedîm çevirmiştir. Ayrıca şâir Aynî Tarihi adıyla tanınan 24 ciltlik İslâm Tarihi'nin çevrilmesi için 1726 yılında İbrâhim Paşa'nın kurduğu 45 kişilik kurulda yer almıştır. Ancak günümüze kadar Nedîm'in Aynî Tarihi'nden yaptığı çevirinin hangi cilt ya da bölümler olduğu ortaya çıkarılamamıştır.

Nedîm'in diğer eserleri ise Safâyi Tezkiresi Takrizi, Şehit Ali Paşa'ya yazdığı dilekçe, Nigâr-nâme ve kime yazıldığı belli olmayan, içinde manzum kısımlar da bulunan münşiyane üslûpla yazılmış bir mektuptur. Nedîm'in Şehit Ali Paşa'ya yazdığı Farsça-Arapça bir mülemma olan dilekçede şâir, Ali Paşa'dan medreseye tayinini ister. Nigâr-nâme ise, Nedîm'in İzzet Ali Paşa'nın kendisine şaka yollu yazdığı mektuba, yine şaka yollu yazdığı mensur cevaptır. Nigâr-nâme'de manzum parçalar da vardır (Mengi, 2010: 232).”

Nedîm'e asıl şöhretini kazandıran Divânı'dır. 44 kasîde, 89 kıt'a, 13 nazm, 3 mesnevî, 46 musammat, 166 gazel, 2 müstezat, 11 rübâ'î ve 23 matla'/müfreden oluşan Nedîm Dîvân'ı önce Halil Nihad tarafından eski harfli olarak basılmış, daha sonra Abdülbaki Gölpınarlı ve Muhsin Macit tarafından yeni harflerle yayımlanmıştır.

I. DİNİ İÇERİKLİ TÜRLER

İslam dini klasik Türk edebiyatının birincil kaynakları arasındadır. İslam dinini okuyucuya öğretmek, ahlâki dersler vererek onları eğitmek, çeşitli inanışları, âyet ve hadîsleri telmih yoluyla okuyuculara hatırlatmak gibi amaçların yanında, şiirin söyleyiş biçimini zenginleştirmek, şiire güzellik katmak ve edebî anlayışı en iyi şekilde yansıtmak gibi düşüncelerden dolayı da dine ve dinî türlere önem verilmiştir.

Dinî türleri Tanrı-kul ilişkisini ifade edenler, insan-peygamber ilişkisini ifade edenler ve toplum-insan ilişkisini ifade edenler şeklinde sınıflandırılabilir. Bu durumda Allah'ın varlığına ve birliğine dair yazılmış manzumeler olarak tanımladığımız tevhîd, Allâh'a sığınma, yalvarış ve yakarışı konu edinen münâcât, Cenâb-ı Allâh'ın 99 ismini konu alan esmâ-i hüsnâ gibi türleri Tanrı-kul ilişkisini; Hz. Muhammed'in hayatından bahseden manzum nasihat kitapları olarak kaynaklarda tanımlanan Ahmediyye/Muhammediyye, onun fizikî ve ruhî özelliklerini anlatan hilye, nesebi, fizikî portresi, gazaları, peygamberliği kısacası hayatını anlatan siyer, doğumunu konu alan mevlid, 40 hadîsini bir araya getiren hadîs-i erba'în, mi'râc olayını anlatan mi'râc-nâme, Hz. Peygamberi öven, ona duyulan sevgiyi dile getiren na't gibi türler insan-peygamber ilişkisini; ramazan, kurban, nevrûz gibi bayramların tasvîr edildiği ıydiye, ramazan ayını anlatan ramazâniye, tasavvufî ve didaktik nitelikteki Allâh aşkından doğan muhabbeti işleyen mahabbet-nâme, Ahilik ilke ve kurallarını anlatan fütüvvet-nâme, insanlara, özellikle gençlere öğüt vermek gayesiyle yazılan pend-nâme gibi türler ise toplum-insan ilişkisini ifade etmektedir. Nedîm Dîvânı bu açıdan değerlendirildiğinde Divân'da dinî türlerden yalnızca na't, ıydiye ve ramazâniye türlerine yer verildiği görülmektedir.

A. Hz. Peygamberle İlgili Türler

1. Na't

"Kelime anlamı olarak na't, 'bir kimsenin özelliklerini överek anlatmak' demektir. Tür terimi olarak na't, Hz. Peygamber'in hayatını anlatmak, fizikî ve ahlâkî özelliklerini övmek maksadıyla kaleme alınan şiirlerin genel adıdır (Koç Keskin, 2008: 290)." Bununla birlikte velîler, din büyükleri, şeyhler, dört halife için de na'tler kaleme alınmıştır. Bu dîvânda na't türünde yazılmış 1 şiir vardır. 31 beyitten oluşan "Kasîde-i Nedîm Çelebi Der-Na't-i Resûl-ı Ekrem ve Habîb-i Muhterem Salla'llahu 'Aleyhi Vesellem" başlıklı ve "habîb-i kibriyâ" redifli olan na't, kasîde nazım şekli ile yazılmıştır. Burada peygamberimize karşı duyulan sevgi ve saygı dile getirilerek peygamberimizin kahramanlığı, doğruluğu ve adaleti, âlemi nuruyla aydınlatması, Allâh'a yakınlık derecesindeki eşsizliği ve O'nun habîbi oluşu ile Hak yolundaki rehberliği üzerinde durulmuştur.

Şâh-bâz-ı evc-i kurb-ârâ habîb-i kibriyâ
Bülbül-i gülzâr-ı ev ednâ habîb-i kibriyâ (Kasîde 1/1)

Zerredir 'ışkında şekl-i müstedîr-i nüh-kıbâb
Âftâb-ı nûr-ı şer'-efzâ habîb-i kibriyâ (Kasîde 1/4)

Enbiyanın ferd-i mümtâzı resûl-i kâm-yâb
Cem'-i a'yân içre müstesnâ habîb-i kibriyâ (Kasîde 1/10)

Düşmen-i derd-âşinâ vü sıhhatin bigânesi
Saff-ı a'dâda gazâ-pîrâ habîb-i kibriyâ (Kasîde 1/13)

Zülf-i 'adl-i şer'i rûy-ı fitneye müşgin-nikâb
Taht-ı hilm ü şefkate Dârâ habîb-i kibriyâ (Kasîde 1/14)

Hazretindir ceş-i İslâmın delîl ü rehberi
Râh-ı hakda hâdî-i dânâ habîb-i kibriyâ (Kasîde 1/26)

B. Dinî Günler ve Bayramları Anlatan Türler

1. İydiyye/İdiyye/Bayrâmiyye

İydiye, "bayramlık, bayram bahşışı" gibi anlamlara gelmektedir. Edebî tür terimi olarak, şâirlerin bayramın gelişi sebebiyle bir büyüğü över nitelikte yazdıkları kasîdelerdir. "Bu tür kasîdeler genellikle câize maksadıyla kaleme alınır ve bayramın, övülen kişi için uğurlu olması temennisinde bulunulur. İydiyelerde bayramlaşma merâsiminden bahsedildiği de olur (Pala, 2008: 223)."

Dîvân'da kasîde, musammat ve gazel nazım şekillerinde yazılmış iydiyeler bulunmaktadır. "İydiyye Der-Teşekkür-i Dâmen-bûs-ı Hazret-i Sultân Ahmed Be-Emr-i Hümâyûn" başlıklı 11. kasîdenin 1-27. beyitleri (nesib bölümü), 24. kasîde ('İydiyye Der-Vasf-ı Sadr-ı A'zam İbrâhîm Pâşâ), "Der-Menkabet-i Vezîr-i Âsaf-şiyem İbrâhîm Pâşâ Berâ-yı Tebrîk-i 'İyd-ı Sa'id" başlıklı 36. kasîdenin 1-6. beyitleri (nesib bölümü), 17. musammat (şarkı), 25. musammat (şarkı), 39. ve 58. gazeller bu türde yazılmış şiirlerdir. Nedîm kasîdelerinde kendi gönlünün, halkın, sarayın, gezinti yerleri ve bahçelerin bayram sevinci ile dolduğunu, âlemin şenlendiğini anlatmıştır. Şair bayram sabahının dünyayı nurlandırdığını ve cihan padişahının tahtının kuruluşunu, padişahın bu tahta ihtişamla çıkışını, şehzade, sadrazam, şeyhülislam ve

has ağaların tahtın etrafındaki tertiplerini dile getirmiş, kasîdelerin sonlarına doğru İstanbul'un bayramda en gözde semtlerinden biri olan Sa'd-âbâd'ın güzelliğinden de bahsetmiştir. Musammat ve gazellerinde ise daha farklı bir üslûpla şâir, sevgilisine seslenmekte, sevdiğinin övgüsünü yaparak bu güzel bayram vaktinde onunla gezmeyi ve ondan kendisine, ağlayan ve niyaz eden gözlerine acımasını dilemektedir.

Sabâh-ı 'ıyd ufukda yine bedîd oldu
'Îzâr-i şâhid-i baht-ı cihân sa'îd oldu (**Kasîde 36/1**)

Zihî neşât ki esbâb-ı 'ıyş-ı bâ y u gedâ
Misâl-i câme-i kadd-i bûtân sefid oldu (**Kasîde 36/2**)

Güm oldu encüm-i tâbende âsmânda sipîhr
O dem ki cilvegeh-i âftâb-ı 'ıyd oldu (**Kasîde 36/3**)

Sevdiğim cânım yolunda hâke yeksân olduğum
'İyddir çık nâz ile seyrâna kurbân olduğum
Ey benim 'ışkında bülbül gibi nâlân olduğum
'İyddir çık nâz ile seyrâna kurbân olduğum (**Musammat-Şarkı 25/I**)

'İyd oldu rûze-i gama iftâr vaktidir
Devr-i piyâle geşt-i çemenzâr vaktidir (**Gazel 39/1**)

Doğdu sepîde-i seher-i 'ıyd ba'd-ezîn
Bang-ı harûs-ı tâlî'-i bîdâr vaktidir (**Gazel 39/2**)

Germ et fûruğ-ı tâbını ey âftâb-ı nâz
Çeşm-i niyâza bahşîş-i envâr vaktidir (**Gazel 39/3**)

2. Ramazâniyye

"Ramazâniyye genellikle İslâmî Türk Edebiyatı'nda Ramazan'dan bahseden eserlere verilen isimdir. Manzum Ramazâniyeler umumiyetle kasîde nazım şeklinde yazılmıştır. Kasîdelerin teşbib, nesib bölümlerinde bazen mealen, bazen iktibasla alınan âyet ve hadislerle Ramazan ve fazileti, oruç ve sevâbı, Kadir gecesi ve kıymeti, Ramazan sofuları, tiryakiler vs. anlatılır. Ramazan dolayısıyla cemiyette meydana gelen değişiklikler, âdetler, merâsimler, câmiler, mahya ve kandiller, vaazlar, iftar, teravîh namazı, gece eğlenceleri, sahur gibi konular zarifâne nükteler içinde verilir. Şâirler bu konuları anlatırken ya öğüt ve nasihatlerle halka Ramazan'ın feyz ve bereketinden istifâde etmenin yollarını gösterir ya da zengin bir folklorik malzeme içinde toplumdaki karakteristik tipleri, tezatlı görünüşleri münekkîd gözüyle inceleyerek hükümler verirler (Levend, 1988: 166)." Ramazâniyyeler genelde kasîde nazım şekli ile yazılırken, bu türün gazel, terkîb-i bend gibi şekillerle yazılmış örnekleri de bulunmaktadır.

Dîvân'da "Ramazâniyye Der-Sitâyiş-i Sadr-ı A'zam İbrahim Pâşâ" başlıklı 10. kasîdenin 1-22. beyitleri (nesib bölmü) ve 128. gazel ramazâniye türünde yazılmıştır. Nedîm kasîdesinde, birdenbire karşılaşılan, ansızın gelen Ramazan'ı anlatmıştır. İnsanların beklenmedik olan bu durum karşısındaki şaşkınlıklarına, telaşlarına ve hazırlıksız yakalanışlarına değinmiştir. Meyhaneler boşalmış, Ramazan'ın gelişi ile keyfi bozulanlar olmuş, günlük alışkanlıkları bir süre bile olsa bırakmanın tedirginliği yaşanmıştır. Nedîm, daha sonra bayramın gelişine değinmiş, ilk günün merasiminden

bahsetmiş ve doğru dürüst bir uyku uyuyacağını da belirtmiştir. Bayram sevinciyle sabah erkenden Sa'd-âbâd'a gideceğini, uygun bir arkadaş bulursa günü şevkle geçireceğini de söylemeyi ihmal etmemiştir.

Bağteten sâbit olup gurre firâşında imâm
Hâb için yatmış iken etdi terâvîhe kıyâm (Kasîde 10/1)

Baş kaldırmadılar öğleye dek uyhudan
Yevm-i şek zevkına hâzırlanan ahbâb-ı kirâm (Kasîde 10/2)

Serdî-i fasl-ı bahâr etmiş iken tab'a eser
Âteş-ı rûze ana kıldı mükâfât tamâm (Kasîde 10/3)

Şu soğuk günlere bir pâre ısındırdı bizi
Bir gün evvel erişüp geldi hele mâh-ı sıyâm (Kasîde 10/4)

Pâsban verdi kudûmiyle cevâb eyleyene
Ramazân geldi mi âyâ diyerek istifhâm (Kasîde 10/5)

Heves-i 'ıyd-ı visâle düşüp encâmında
Oldu dil bir mehe şa'ban Ramazan nâmında (Gazel 128/1)

Gurre-i rûzeyi gördüm feleğin bâmında
Bir kenârî güzele benzer Oruç nâmında (Gazel 128/2)

II. ASIL KONULARI DİN DIŞI OLAN TÜRLER

Klasik Türk Edebiyatı'nda din dışı konularda yazılmış türler daha fazla rağbet görmüştür. Din içerikli türlere oranla daha fazla sayıda olan bu türleri, eserin muhtevâsıyla ilgili olduğu için konularına göre tasnif etmek, en kapsamlı sınıflandırmayı elde edebilmek adına daha doğru olacaktır. Asıl konuları din dışı olan türler yazılma amacına göre, "bir yeri ya da yerleşim yerlerini anlatan türler (belde-nâme, dâriye, hamâm-nâme/hammâmiye, sâhil-nâme, seyahât-nâme ve sefâret-nâme, şehrengîz), sosyal yaşamı ve eğlence hayatını anlatan türler (kahve-nâme, sâkî-nâme, sûr-nâme), savaşları anlatan türler (gazavât-nâme, fetih-nâme/fethiye, selim-nâme), yorum ve tahminlerde bulunulan veya bilmece niteliği taşıyan türler (fâl-nâme, kıyâfet-nâme, melhame, mu'ammâ ve lügaz), mevsimleri anlatan türler (bahâriyye, nevrûziyye, şitâiyye), alay, şaka, yergi veya şikâyet içeren türler (hasb-i hâl, hezel/hezeliyât, hiciv/hicviye, letâyif-nâme), medh/övgü veya tebrik içeren türler (fahriye, mehdiye, sıhhat-nâme), ölümü anlatan türler (mersiye, maktel ve maktel-i Hüseyin), biyografik türler (sergüzeşt-nâme, tezkire, vefeyât-nâme) (Koç Keskin, 2008: 253-254)" şeklinde tasnif edilebilir. Nedîm Dîvânı'nda ölümü anlatan ve biyografi niteliğindeki türlerin dışında, hemen hepsi ile yazılmış şiirler bulunmaktadır. Buna göre Dîvân'da tespit edebildiğimiz türleri, genel konuları işleyenlerden özel konuları işleyenler şeklinde şöyle sıralayabiliriz:

A. Bir Yeri ya da Yerleşim Yerlerini Anlatan Türler

1. Dâriye

Eski Türk Edebiyatı'nda kasr, köşk, saray, cami vb. binaların çeşitli özelliklerini anlatmak maksadıyla kaleme alınan ve daha çok kıt'a ya da kasîde gibi nazım şekilleri ile yazılan şiirlere dâriye denilmiştir. Şairler çoğu kez söz arasında bina tasvîrini

bırakıp binayı yaptıranın övgüsüne geçmişler, memduhun yaptırdığı binayı onları övmek için bir vasıta saymışlardır.

Dîvân'da kasîde (nesib bölümü), tarih kıt'aları ve nazm gibi nazım şekilleri ile yazılmış dâriyeler mevcuttur. 38. kasîdenin 1-12., 39. kasîdenin 1-11. beyitleri dâriye türünde yazılmıştır. Bunlar kasîdenin nesib bölümünü oluşturmaktadır. Ayrıca 40. kasîdenin 17-27. ve 33-40. beyitlerinde Tersâne'deki kasrın övgüsü ile yapılışı üzerinde durulmuş, 43. beytinde ise yapılışına tarih düşülmüştür. 43. kasîdenin 1-7. beyitlerinde Kapûdân Mustafâ Pâşâ'nın mu'allâhânesinin övgüsü ve 15. beytinde tamamlanış tarihi yer almaktadır. 18. kıt'anın 10-12. beyitlerinde Sultân Ahmed'in kasrına övgü yapılmış, 15. beytinde yapılışına tarih düşülmüştür. 19. kıt'anın 15-22. beyitlerinde Sarây-ı 'Atık teberdârlarının kasrlarına övgü yapılmış ve 23. beytinde yapılışına tarih düşülmüştür. 20. kıt'anın 8-12. beyitlerinde Fâtıma Sultân Câmî'nin yapılışı ve övgüsü üzerinde durulmuş, 14. beytinde ise yapılışına tarih düşülmüştür. 25. kıt'anın 4-8. beyitlerinde Nevşehir'de nâm-ı diğer Muşkara olan İbrâhîm Pâşâ Câmî'nin övgüsü yapılarak 10. beytinde yapılışına tarih düşülmüştür. 36. kıt'anın 11-29., 37. kıt'anın 6-16., 38. kıt'anın 8-17., 42. kıt'anın 12-26., 50. kıt'anın 27-36. beyitlerinde Kapûdân Mustafâ Pâşâ'nın büyük yalı kasrının övgüsü, son beyitlerinde ise tamamlanışının tarihi yer almaktadır. 39. kıt'anın 4-8., 40. kıt'anın 4-7., 41. kıt'anın 4-9., 43. kıt'anın 4-12. beyitlerinde Muhammed Kethudâ Pâşâ'nın sarâyının methi yapılmış, son beyitlerinde ise yapılışına tarih düşülmüştür. 44. kıt'anın tamamında (14 beyit) Dârü's-sa'âde ağası Beşîr Ağa'nın sarayının ve onu inşa eden kişinin övgüsü yapılarak 15. beytinde yapılışına tarih düşülmüştür. 82. kıt'ada padişahın sarayına övgü yapılmıştır. Dîvân'da yer alan 13 nazm içerisindeki 2. nazm'da da cihân sultânının kasrına övgü ile sultân için du'â bulunmaktadır.

Dâr-ı huldun bir musanna' beytidir yahud dedim

Dedi Rıdvan yok bu beyt-i cennetin ma'nâsıdır **(Kasîde 38/4)**

Dâr-ı mihnetdir cihân ammâ bunun hâk-i deri

Ol kıyâsın sûret-i illâ-yı istisnâsıdır **(Kasîde 38/5)**

Tâk-ı Kısırî Kasr-ı Şîrindir peder mâder ana

Bu ikisinin dahı bir tıfl-ı nev-peydâsıdır **(Kasîde 38/6)**

Kûh u deryâ iki cânibden der-âgûş eylemiş

Sanki deryâ dâyesi kûhsâr ise lâlâsıdır **(Kasîde 38/7)**

Zihî kasr-ı mu'allâ habbezâ nev-mesned-i vâlâ

Zihî matbû' u nâzûk resm-i dil-cû tarh-ı hüsn-âlûd **(Kıt'a 18/11)**

Gezilse sâhasında her taraf rûy-ı safâ zâhir

Nigâh olursa her bir gûşesinde bin ferah mevcûd **(Kıt'a 18/12)**

Zihî cây-ı safâ-bahşâ ki yokdur misli dünyâda

Anun her gûşesinde bin sürûr u şevk âmâde **(Nazm 2/1)**

Hudâ 'ömrün ziyâd etsin o sultân-ı cihandârın

Hemîşe devlet ile zevk ede bu kasr-ı vâlâda **(Nazm 2/2)**

2. Hamâm-nâme/Hammâmiye

Geçmişten bu yana Türk toplumunun sosyal hayatında önemli bir yeri olan hamamların, hamam kültürünün, buralarda yapılan eğlencelerin ve hamamdaki güzellerin anlatıldığı şiirlere hamâm-nâme/hammâmiye denilmiştir. Hamâm-nâmeler genelde kasîde nazım şekli ile yazılırken, mesnevî ve gazel nazım şekilleri kullanılarak yazılan hamâm-nâmeler de vardır.

Dîvân'da 7. kasîdenin 1-34. beyitleri (nesib bölümü) bu türde yazılmıştır. Şair, hamam unsurları ya da hamam kültüründen ziyade burada karşılaştığı bir güzelin tasviri ve methini yapmaktadır. Ayrıca Dîvân'da hamamların yapılışına düşülmüş 2 tarih bulunmaktadır. Bunların ilki 29. kıt'ada Nevşehir'deki dokuz kubbeli hamam için söylenmiştir. Kıt'anın ilk 16 beytinde Sultân Ahmet ve İbrâhîm Pâşâ çeşitli vesilerle övülmüş, 17-22. beyitlerinde ise İbrâhîm Pâşâ'nın Nevşehir'de yaptırdığı bu hamamın iç ve dış unsurlarının (mermeri, çeşmesi, camları, süslemesi vb.) övgüsü yapılmıştır. İkinci tarih ise 55. kıt'ada yine İbrâhîm Pâşâ'nın Nevşehir'de yaptırdığı hamam için söylenmiştir. Kıt'anın ilk 4 beytinde İbrâhîm Pâşâ'nın methi yapılırken 5-7. beyitlerinde hamamın süsünden ve âdeti hasta insanların sıhhat bulduğu bir dârü's-şifâya benzemesinden bahsedilmektedir.

Varup o hâl ile hammâma üft ü hîz ederek
Edince gûşe-i halvetde câygâh-ı karâr (**Kasîde 7/3**)

Ne gördüm âh amân el-amân bir âfet-i cân
Gelüp yanımda güneş gibi oldu şu'le-nisâr (**Kasîde 7/4**)

Bâ-husûsâ böyle hammâm-ı münevver kim anun
Rûşenâ her mermer-i sâfi misâl-i mâh-tâb (**Kıt'a 29/17**)

Kubbesi eyler ferâz-ı çarha 'arz-ı irtifâ'
Mevc-i âbî âb-ı hayvâna satar çîn ü 'itâb (**Kıt'a 29/18**)

Husûsa Muşkarâ şehrin edüp ma'mûr u âbâdan
Bu hammâm-ı latîf ol şehre verdi zîb ü fer hakkâ (**Kıt'a 55/5**)

O denlü pâk ü rûşendir letâfetle nezâfetle
Ki câmu dîde-i hûrşide olmuşdur ziyâ-bahşâ (**Kıt'a 55/6**)

Ana bir hasta âdem girse derdinden bulur sıhhat
Degil hammâm bu dârü's-şifâ-yı feyzdir gûyâ (**Kıt'a 55/7**)

3. Şehrengîz

Farsça'da "şehir karıştıran" anlamına gelen bu söz, Klasik Türk Edebiyatı'nda belde-nâme ve sâhil-nâmelerin dışında, "bir kentin ve o kentteki güzellerinin tasvir edildiği eserler" olarak tanımlanmaktadır. Genel olarak mesnevî nazım şekli ile yazılmış olan şehrengîzler, tevhîd, münâcât, na't, sebep-i te'lif, asıl konu ve du'â bölümlerinden oluşmaktadır. Daha çok kentle ilgili bilgi ve övgülerin yer aldığı esas konunun işlendiği bölümde, bazen doğa ve bahar tasvirleri ile beraber, kentteki güzeller, genç kızlar ve delikanlılar, platonik aşklar dile getirilirken yer yer erotik bölümlere de rastlanılmaktadır. 16. yy.dan başlayarak ortaya çıkan şehrengîzler

dîvânların içerisinde küçük manzumeler halinde yer aldıkları gibi, bağımsız kitap şeklinde de yazılmışlardır.

Dîvân'da 3 kasîde, 1 nazm, 1 mesnevî ve 6 şarkıda şehrengîz özelliği taşıyan bölümler yer almaktadır. 20. kasîdenin 9-20., 21. kasîdenin 1-18. beyitleri (nesib bölümü) ve 22. kasîdenin 1-15. beyitlerinde (nesib bölümü) Sa'd-âbâd ve İstanbul'un vasıflarına övgüler dizilmiştir. 1. nazmda Sa'd-âbâd'ın övgüsü ve Damat İbrâhim Pâşâ'nın burayı güzelleştirmek için yaptığı yardım dile getirilmiştir. Nazmda doğrudan "Sa'd-âbâd" yerine "Şevk-âbâd" adı geçmektedir. 17., 19., 21., 36., 37. ve 44. musammatlarda (şarkı) da Sa'd-âbâd'ın çeşitli açılardan güzelliği anlatılmaktadır. Buradaki mısralardan anlaşılacağı üzere Sa'd-âbâd cennetteki bir kasra benzemektedir. Burası zevkine asla doyum olmaz, seyrine gnâ gelmez, emsalsiz, hayret uyandıran, her köşesi ayrı dünyaları andıran bir yerdir. Ayrıca burada gözü sürmeli, zer kemerli, beli hançerli, güzel yüzlü sevgiliyi bulmak da mümkündür. Dîvân'da bir de 1. mesnevînin 16-50. beyitlerinde İstanbul'da "Bâğ-ı Vefâ" olarak bilinen bir bahçenin güzelliği anlatılmaktadır. Burası bahâr mevsiminde gülleri, sümbül ve yaseminleri ile ayrı bir güzelliğe bürünen, cihânı süsleyen, cennetin dahi kıskanabileceği bir yerdir.

Bak Stanbulun şu Sa'd-âbâd-ı nev-bünyânına
Âdemin canlar katar âb u havâsı cânına **(Kasîde 21/1)**

Ey sabâ gördün mü mislin bunca demdir 'âlemin
Püşt-i pâ urmakdasın İrânına Turânına **(Kasîde 21/2)**

Ey felek insâf ey mihr-i cihân-ârâ aman
Bir nazîri var ise söylen konulsun yanına **(Kasîde 21/3)**

Bu şehir-i Stanbul ki bî-misl ü bahâdır
Bir sengine yek-pâre 'Acem mülkü fedâdır **(Kasîde 22/1)**

Bir gevher-i yektâdır iki bahr arasında
Hürşîd-i cihan-tâb ile tartılsa sezâdır **(Kasîde 22/2)**

Bugün bir gülistâna düşdü yolum
Ki oldu şu'ûrum tahayyürle güm **(Mesnevî 1/16)**

Ne gördüm ki bulmuş cihân zîb ü fer
Degil bu cihân bir cihân-ı diger **(Mesnevî 1/17)**

Neşîb ü ferâz u yemîn ü şimâl
Bütün 'izz ü ikbâl u câh u celâl **(Mesnevî 1/18)**

Andırır kasr-ı cinânı bu dil-i nâ-şâda
Nice akmaya gönül su gibi Sa'd-âbâda
Düşürür kevseri ol havz-ı dil-ârâ yâda
Nice akmaya gönül su gibi Sa'd-âbâda **(Musammât-Şarkı 36/I)**

Habbezâ cilvegâh-ı nev-bünyâd
Habbezâ habbezâ mübârek bâd **(Nazm 1/1)**

Her hyâban dırahtı 'ayş u tarab

Her bün-i sahtı nakd-i vakt-i murâd (Nazm 1/2)

B. Sosyal Yaşamı ve Eğlence Hayatını Anlatan Türler

1. Sâkî-nâme

Sâkî-nâmeler Eski Türk Edebiyatı'nın İran edebiyatından alarak kullandığı türlerden biridir. Sâkî Arapça bir kelimedir. Saka; çeşme, sarnıç, kuyu vb. yerlerden su alarak evlere dağıtma işini yapan kimse; iki kulplu su testisidir. Bu anlamda sâkî de "su veya şarap sunan" anlamına gelir. Tasavvufî manada ise "insanın gönlüne Allâh'ın nurunu, sevgisini saçan kimse, şeyh veya mürid-i kâmil" in karşılığıdır. Sâkî-nâme; içki ve içki çeşitlerinden, içki araç-gereçlerinden, içki meclislerindeki musîkî âletlerinden, içki toplantılarından, sâkîden, mahbûbtan yani sevgiliden, mevsimlerden, bu meclislerdeki yemeklerden kısacası içkiyle uzaktan yakından alâkalı birçok duygu, düşünce ve kavramı bazen tasavvufî, bazen dünyevî olarak bir bütün halinde ele alıp işleyen şiirlerdir. Sâkî-nâmeler Klasik Türk Edebiyatı'ndaki şairlerin birçoğunun yaşam tarzı, devrin ahlâk telakkileri, çağın insanının hayatı yorumlama biçimi ve zevkleri, değer yargıları hakkında bilgi vermesi açısından dikkate değer çalışmalardır.

"Sâkî-nâmeler, müstakil mesnevî şeklinde yazılabildiği gibi terkîb-i bend, tercî-i bend veya kasîde şekillerinde de görülür. Ayrıca bazı mesnevîlerde ara sıra bölüm başlarında veya sonlarında dağınık olarak "sâkî-nâme" başlığı altında iki beyitlik küçük bir bağlantı ile sâkîye seslenildiği de görülmektedir (Canım, 2010: 208)."

Dîvân'da kasîde, kıt'a, nazm, müseddes, gazel, rübâ'î ve matla' nazım şekilleri ile yazılmış sâkî-nâme örnekleri bulunmaktadır. Kasîdelerde ana tema övgü olmakla beraber 6. kasîdenin 1-11. beyitleri (nesib bölümü), 13. kasîdenin 16-24. beyitleri (tegazzül bölümü), 75., 83., 84. kıt'a, 4. ve 6. nazımlar, 4. musammat (mütekerrir müseddes), 12., 13., 14., 27., 28., 39., 45., 48., 62., 68., 69., 75., 84., 93., 118., 119., 126., 151., 154., 158., 161. gazeller, 1. ve 8. rübâ'iler ile 8. matla' sâkî-nâme türünde yazılmıştır. Şairin bu şiirlerde sâkî-nâme türü ile ilgili olarak kullandığı bezm, sâkî, mutrib, mey/bâde, kadeh/câm gibi muhtevâ unsurları tasavvufî nitelik taşımamakta, hepsi rindâne duygularla yazılarak dünyevî olanı anlatmaktadır.

O tıflı duhter-i rezle biraz alışdırdık
Atar kapağı aman duymasın peder mâder (Kasîde 13/20)

Mürâyî hamri müselles deyü satup zâlim
Şarâbın üstüne hürmet biraz da hîle katar (Kasîde 13/21)

Ey gönül duht-ı rezi almak ise maksûdun
Hele bir kerre de var hâne-i hammârda gör (Kıt'a 75/1)

Tâze şâh üzre açılmış gülü seyr etdin ise
Bir de gel câmu hele dest-i kadehkârda gör (Kıt'a 75/2)

Sâkiyâ hûşum alan zemezme-i çeng midir
Yohsa destindeki peymâne-i gül-reng midir (Gazel 28/1)

Nağmene tîr-i nigeş pîş-rev olmakda meger
Mutrib ebrû da kemânınla hem-âheng midir (Gazel 28/2)

Zannetme ki ra'd u berkdir etdi gulû
 Top şenligidir hisârın ey sâkî bu
 Âmihte kıl tekerğ ile sahbâyı
 Sun rind-i mey-âşâma dolu üzre dolu (Rübâ'î 8)

C. Savaşları Anlatan Türler

1. Gazavât-nâme/Gazâ-nâme

Arapça'da gazv mastarı "istemek, arzulamak, kastetmek, niyetlenmek" gibi manalarla beraber "düşmanla savaşmak" anlamında da kullanılır. Bu kökten türemiş bir isim olan gazve "akın, saldırı, din uğruna yapılan savaş" manasına gelir. Arap edebiyâtında megâzi olarak bilinen gazavât-nâme ise din düşmanları ile yapılan savaşları konu alan eserlere verilen addır. Klasik Türk Edebiyatı'nda bu türde yazılmış birden fazla gazâyı veya bir tek gazâyı anlatmaları durumuna göre bazen gazavât-nâme, bazen de gazâ-nâme adları kullanılmıştır. Ayrıca Eski Türk Edebiyatı'nda az da olsa gazâları anlatan bu türden eserlere "vekâyî-nâme" denildiği de görülmüştür. Klasik edebiyatımızın tarihî yönü ağır basan gazavât-nâme, gazâ-nâme, fetih-nâme, zafer-nâme, vekâyî-nâme gibi türleri, ele alıp işledikleri konuların birbirine çok yakın oluşu nedeniyle sık sık karıştırılmış, çoğu zaman da birbirlerinin yerine kullanılmıştır. "Agâh Sırrı Levend, Gazavatnâmeler ve Mihaloğlu Ali Bey Gazavatnâmesi adlı eserinde, gazalarda fetih veya zaferin söz konusu olmadığını, önemli olanın savaş olduğunu belirtir. Levend, bir kalenin veya şehrin alınışını anlatan eserleri fetihnâme; düşmanın yenilmesi ile sonuçlanan gazanâmeleri de zafernâme olarak adlandırmış (Koç Keskin, 2008: 355)", aynı adlı eserinde gazavât-nâmeleri 3 gruba ayırmıştır:

1. Padişahlardan birinin hayatını mihver yaparak, onun zamanındaki eserlerle belli başlı olayları tasvîr eden manzum ve mensur eserler: Selîm-nâmeler, Süleymân-nâmeler.

2. Vezirlerden veya ünlü komutanlardan birinin gazalarını tasvîr eden gazavât-nâmeler.

3. Belli bir seferi yahut bir kalenin alınmasını tasvîr eden gazâ-nâme, fetih-nâme veya zafer-nâmeler.

Yazarın izlenim ve anılarına dayanması noktasında tarihin güvenilir kaynaklarını oluşturan gazavât-nâmeler, tarih kaynaklarına dayanılarak sonradan kaleme alındıkları gibi Osmanlı tarihinin bazı kere eksik bıraktığı noktaları tamamlayıcı nitelikleri ile de ön plana çıkmışlardır.

Dîvân'da bu türde yazılmış 1 tercî-i bend yer almaktadır. "Tazmîn-i Beyt-i Sadr-ı A'zam Berâ-yı Sulh-ı Afgâniyân" başlıklı tercî-i bendin ilk bendinde Sultân 3. Ahmed'in İran seferi ile Afganların barışı anlatılmaktadır. Şiirin devamında ise Sultân Ahmed'e methiye, du'â ve gazânın tarihi yer almaktadır.

Şâh-ı âlem dâver-i âli-güher
 Zîb-bahş-ı mesned-i tâc ü kemer
 Ya'ni Ahmed Hân-ı Gâzi kim odur
 Dâver-i encüm-sipâh-ı bahr ü ber
 Kam'-ı ehl-i bid'at ü tuğyân için

Eyledi iklîm-i İrâna sefer
 Sebk-i istilâ ile Afgâniyân
 Bulduları nice büldâna zafer
 Yedlerinden cümlesin nez' eylemek
 Pâdişâh-ı dîne âsan bî-keder
 Lîk anlar cümle sünnî-i' tikâd
 Her taraftan küşte İslâma zarar
 'Avf u ibkâ ile ihsân eyledi
 Sulhu tecvîz eyleyüp ol nîk-eser
 Âsaf-ı Cem-sadri sıhr-ı ekremi
 Verdi bu beyt ile halka müjdeler

Bundan a'lâ ola mı fevz ü felâh
 Gâlibâne oluna sulh u salâh (Musammat-Tercî'-i Bend 2/I)

2. Fetih-nâme/Fethiye

Feth/fetih sözlükte, “açma, açılma, yol gösterme, yardım etme, hüküm verme, zafer” anlamlarına gelir. Bir edebiyat terimi olarak fetih-nâme ise İslâm ülkelerinde ve Osmanlılarda kazanılan zaferler sonucunda fethedilen yerleri dost ve düşman komşu hükümdarlara, hanlara, şehzadelere, prenslere ve valilere haber veren mektup veya fermanlara; bir şehrin, kalenin alınışını konu edinen edebî eserlere denilmiştir. Fethiye de nesib bölümlerinde bu konuları işleyen kasîdelere verilen addır. Fetih-nâmelere çeşitli özelliklerine göre beşâret-nâme, tehdit-nâme, zafer-nâme gibi adlar da verilmiştir.

Manzum veya mensur olarak kaleme alınan bu eserlerin tertibi tevhid, münacât, na't, sebep-i te'lif, padişâh veya sefere katılanlar için du'â, savaşa hazırlık, techizat, yolculuk/sefer, düşmanla karşılaşma, düşmanın askerî durumu, silâh ve techizatı, savaşın cereyanı, dönüş seferi ve padişâhın karşılması, du'â, hâtîme şeklindedir. Fetih-nâme yazarları bazen bu bölümlerde fetih ile ilgili âyet ve hadîslere de yer vermişlerdir. Manzum olan fetih-nâmeler genelde mesnevî nazım şekli ile yazılmışlardır.

Dîvân'da kasîde nazım şekli ile kaleme alınmış bir fetih-nâme bulunmaktadır. “Ta'rîf-i Teşrîf-i Pâdişâh-ı Cihân Be-Serây-ı Sadr-ı A'zam Der-'Akab-ı Müjde-i Feth-i Revân” başlıklı bu şiirde Revân fethi, bu fethin müjdesi ile cihân padişâhının (Sultân 3. Ahmed) İbrâhîm Pâşâ'nın sarayını teşrîfi ve Revân'ın fethi münâsebetiyle düzenlenen helva sohbeti anlatılmaktadır. Şiirin 1-17. beyitleri fetih-nâme türünde yazılmıştır. Bu beyitlerin içerisinde, ayrıca 7-9. beyitlerde tehniye türünü yansıtan söyleyişler bulunmaktadır. Şiirin 18. beyti fahiye, 19. ve 20. beyitleri ise du'âdır.

Tezkîr için feth-i Revân ni'meti şükrün
 Meclisde gerek kim gele helvâ-yı revânî (Kasîde 27/14)

Bir vakt ü zamandır bu zaman kim değişilmez
 Bin Bâycarâ bezmine her lahzâ vü ânı (Kasîde 27/15)

Bir bezm-i tarabdır ki eğer vafına gelse
 Firdevsî-i Tûsinin olur lâl zebânı (Kasîde 27/16)

Ey âsaf-ı Cem-rütbe eden hep keremindir

Zibende meserretler ile böyle cihânı (Kasîde 27/17)

D. Yorum ve Tahminlerde Bulunulan veya Bilmece Niteliği Taşıyan Türler

1. Lügaz

Kelime anlamı “meyletmek, eğilmek” olan lügazın terim olarak karşılığı bir nesnenin, bir varlığın özellikleri anlatılarak yazılan bilmecelerdir. Lügazlar “Bir acayip nesne gördüm.”, “Ol nedir kim?”, “Nedir ol kim?” gibi kalıplaşmış ifade ve sorularla başlarlar. Sorulan ismi metnin içerisinde gizleyerek çeşitli benzetme ve dolaylı anlatımlarla bu ismi buldurmak isteyen lügazlarda, bazen de ebced hesabının yardımına başvurulduğu görülür. Böyle durumlarda harflerin rakamsal karşılıklarıyla birtakım işlemler yapılarak sonuca ulaşılır.

Dîvân'da bu türde yazılmış iki mesnevî bulunmaktadır. “Mesnevî-i Lügaz-güne Der-Zımn-ı Sitâyîş-i Sadr-ı A'zam” başlıklı Dîvân'ın 2. mesnevîsi Sadrazam Damat İbrahim Paşa'nın medhi için yazılmıştır. “Mesnevî-i Lügaz-güne” başlıklı 3. mesnevî ise “lâden”i buldurmaya çalışmaktadır. “Lâden, hem bir çeşit çam ağacı hem de eskiden kadınların yüzlerine ben yaptıkları bir malzemedir. Hindistan'dan getirtilirdi (Üst, 2014: 215).”

Nedir ol çârsû-yı pür-enver
Anda râyiç metâ'-ı fazl u hüner (Mesnevî 2/1)

Ele girmez metâ'ı gavgâsız
Akçe etmez kumaşı tamgâsız (Mesnevî 2/2)

Ne hitâyî var anda ne hâre
Söz satarlar varan harîdâre (Mesnevî 2/3)

Nedir ol tîre-rû dürüş-beden
Anı var eylemiş Hudâ yokdan (Mesnevî 3/1)

Sûretâ gerçi bir heyûlâdır
Lîk her sûreti pezîrâdır (Mesnevî 3/2)

Bulup ana bir iki vech-i vecîh
Rûh-ı insâne eyledim teşbîh (Mesnevî 3/3)

İbtidâsı latîf ü 'ulvîdir
Sonu ammâ kesîf ü süflîdir (Mesnevî 3/4)

E. Mevsimleri Anlatan Türler

1. Bahâriyye

Nesîb bölümünde baharı konu alan, bahar tasvîrine yer veren kasîdelere terim olarak bahâriyye adı verilmiştir. Bahâriyyelerde bitki, ağaç, çiçek, kuş, rüzgâr, su vb. terimlerin çağrışım dünyası; güzellik, canlılık, hareket, koku ve renk çevresinde oluşturulan imajlarla tabiat olayları dikkatlere sunulur. “Bu tür eserlerde şairler genellikle birinin övgüsüne geçmek için bir zemin oluşturma çabasıyla “bahar” konusunu seçerler. Ancak burada 10-12 beyitlik bir bölümün “bahar” konusuna ayrıldığı görülür. Bu tür manzumelerin medhiye kısmında şair memduhla konu

arasında ilgi kurarak onları kutlar. Medhiye bölümünde uzaklaşılın konuya, kasidelerin dua bölümlerinde yeniden bahar ve memduh arasında ilgi kurularak dönülür; baharın memduha yani övülen kişiye uğurlu gelmesi, mutluluk getirmesi ve benzeri dualar edilir (Canım, 2010: 19)."

Dîvân'da kasîde, nazm, musammat ve gazel gibi nazım şekilleri ile yazılmış bahâriyeler bulunmaktadır. "Kasîde-i Bahâriyye Der-Sitâyiş-i Sadr-ı A'zam Dâmâd İbrahim Pâşâ" başlıklı 16. kasîdenin 1-9. beyitleri (nesib bölümü), 19. kasîdenin 1-8. beyitleri (nesib bölümü), 9. nazmın 2. beyti, 16., 27., 33., 41. ve 43. musammatlar (şarkılar) ile 5. ve 114. gazellerin bahâriye türünü örneklendirdiği görülmektedir.

Gel ey fasl-ı bahâran mâye-i ârâm u hâbımsın
Enîs-i hâtırım kâm-ı dil-i pür-ıztırâbımsın **(Kasîde 19/1)**

Dehân-ı gonceyi bâz et zebân-ı sûseni ter kıl
Şikest-i tevbeye dahl edene hâzır-cevâbımsın **(Kasîde 19/2)**

Bahâr eyyâmıdır zevk-i gülistan vaktidir şimdi
Açıldı lâleler seyr-i çırâğan vaktidir şimdi
Çemen faslı nevâ-yı 'andelîban vaktidir şimdi
Açıldı lâleler seyr-i çırâğan vaktidir şimdi **(Musammat-Şarkı 43/I)**

2. Şitâiyye

Şitâ, Arapça'da "kış" anlamına gelmektedir. Şitâiye ise "kış ile ilgili söz, kışa dâir" anlamlarındadır. Klasik Türk Edebiyatı'nda kasidelerin nesib bölümlerinde kardan, kıştan söz eden, kış tasviriyle başlayan şiirlere genel olarak bu ad verilmiştir.

Dîvân'da, kasîde ve musammat (şarkı) nazım şekilleri ile yazılmış 2 şitâiye bulunmaktadır. "Kasîde-i Şitâiyye Der-Zımn-ı Medh-i Pâdişâh-ı Cihân Ahmed Hân vü Vâsf-ı İbrahim Pâşâ" başlıklı 13. kasîdenin 1-14. beyitlerinde (nesib bölümü) kış mevsiminin tasviri yapılmaktadır. Şâir burada kış ve soğğun olumsuz etkilerinden bahsederek şikâyette bulunmuştur. Kış mevsiminin gül bahçesine yaptığı işkence, zulüm o kadar fazladır ki şâir bunların binde birini söylediği takdirde defterinin dolacağını belirtir. Kış ile birlikte güneş kaybolmuş, gülşen perişan halde kalmış, bâd-ı sabânın yerini sarsar almıştır. Yaz mevsiminin neşe veren sıcaklığı ile bülbülün ne halde olduğu merak konusu olmuştur. Kış mevsiminin korkutucu, olumsuz taraflarından hastalık olarak söz edilmiş, yahlar (buzlar) hançere, sarsar-ı zemistânî (kış, kışlık rüzgârı) da kılıca benzetilmiştir. 26. şarkıda ise şâir kuzu ile konuşmaktadır. Kış mevsiminin yaklaşması, siyah bulutların gökyüzünü kaplaması ve havaların soğumasıyla beraber, bu sert havalarda koyundan çıkma kuzucağım, şeklinde bir seslenme söz konusudur.

Hazan yeli eser etmiş misâl-i rîh-i merak
Bu hastelik beden-i servi korkarım sarsar **(Kasîde 13/5)**

Kanı çemendeki germiyyet-i tarab şimdi
'Aceb ne hâlde bülbül dedikleri kaşmer **(Kasîde 13/6)**

Komaz getirmeğe bûy-ı bahârı bâd-ı sabâ
Kenâr-ı bâmnda yahlar durup yalın hançer **(Kasîde 13/7)**

Uçar soğukdan efendi semender âteşde
Bir iki gün dahî böyle eserse bu sarsar (**Kasîde 13/8**)

Yaklaşdı şitâ ebr-i siyâh tutdu cihânı
Kalmadı sabânın gezecek tâb u tüvânı
Kurbânın olam geçdi boğaz seyri zamânı
Serd oldu havâ çıkma koyundan kuzucağım (**Musammat-Şarkı 26/III**)

3. Hazâniye

Klasik Türk Edebiyatı'nda güz mevsimini tasvîr eden, bu mevsimin özelliklerini ortaya koyan türler hazâniye adıyla anılmaktadır. Hazâniyeler sonbaharla insan arasında ilişki kurarak ömrün sonu, son bulma, yok olma ve yeniden dirilme gibi felsefî konuları da içerisinde yorumlayan, çoğu zaman hayatın fânî, insanın ölümlü oluşunu dile getirmesi nedeniyle dinî bir nasihatnâmeye de bürünebilirler. Bu türde, sonbaharın bir bitiş ve son buluş hali olması üzerinde durulur. Mevsim, ilkbaharla tezat açısından bir araya getirilir. Şairler sonbaharın bu yönünü düşünürken kötümser bir ruh haline bürünürler.

Dîvân'da 28. musammat (şarkı) hazâniye türünde yazılmış bir şiidir. 5 bentten oluşan bu şarkıda şâir, diğerk bir adı köhne bahar olan hazan mevsiminin eğlenceli, güzel bir biçimde geçirilmesini tavsiye etmektedir.

Güzlâra salın mevsimidir geşt ü güzârın
Ver hükmünü ey serv-i revan köhne bahârın
Dök zülfünü semmûr giyinsin ko 'izârın
Ver hükmünü ey serv-i revan köhne bahârın (**Musammat-Şarkı 28/I**)

Bülbüllerin ister seni ey gonce-dehen gel
Gül gitdiğini anmıyalım gülşene sen gel
Pâ-mâl-i şitâ olmadan iklim-i çemen gel
Ver hükmünü ey serv-i revan köhne bahârın (**Musammat-Şarkı 28/II**)

F. Alay, Şaka, Yergi veya Şikâyet İçeren Türler

1. Hasb-i Hâl

Hasb-i hâl, "görüşüp dertleşme; halleşme (Devellioğlu, 2007: 334)" anlamlarına gelir. Edebî tür olarak, şâirlerin lâıyk oldukları ilgiyi göremedikleri için yaşadıkları zamandan, çevrelerindeki insanlardan şikâyetlerini sohbet eder gibi anlattıkları şiirlere verilen addır. Bu türde, şâir veya yazarın kendini övme tavrının zıddı görülür.

Dîvân'da kasîde, kıt'a, gazel ve rübâ'î nazım şekli ile yazılmış şikâyet-nâmeler bulunmaktadır. 9. kasîdenin 39-47. beyitleri, 30. kıt'anın 10-14. beyitleri, 33., 50., 129. gazeller ve 11. rübâ'îde bu türün özellikleri görülmektedir.

Cümle etrâfım olup ma'mûr ben kaldım harâb
Aramız erbâb-ı himmetle ne teb'id eyledi (**Kıt'a 30/14**)

Cefâ-yı tâli'-i nâ-sâzkârı benden sor

Amân amân sitem-i rûzgârı benden sor (**Gazel 33/1**)

Düşüp ümîde neler çekdiğimi ben bilirim
Belâ-yı keş-me-keş-i intizârı benden sor (**Gazel 33/2**)

Efsûs Nedîm-i zâr u mihnet-dîde
Düşmüş vatanında gurbet-i câvîde
Sad hayf o gûne tâze-mazmûn-ı hüner
Bir beyte henüz olamamış küncîde (**Rübâ'î 11**)

2. Hiciv/Hicviye

“Arapça hicv bir sözü harflerini sayarak ve heceleyerek okumak, bir kişinin veya toplumun ayıp ve kusurlarını sayıp dökmek, yermek anlamlarında sözlüklerde tanımlanmıştır (Mermer, Koç Keskin, 2005: 40).” Edebî tür olarak hiciv/hicviye ferdin, insanlığın, kurumların, yerleşmiş âdet ve geleneklerin akla aykırı gelen yönlerini, suç teşkil eden davranışlarını sergileyerek bu olumsuz yönleri düzeltmek niyetiyle bunları alaylı bir üslûpla eleştiren metinlere verilen addır. Hiciv söyleyen ya da yazanlara “hecâ-gû, heccâv” gibi adlar verilmiştir.

Dîvân’da “Der-Hakk-ı Karakaş ‘Ali Efendi” başlıklı 87. kıt’a bu türde yazılmış bir şiidir.

Görme yüzünü Karakaşın sorma mezhebin
İman zügürdü fisk u fücûrun ganîsidir (**Kıt’a 87/1**)

Dürzî degil yezîd degil sürhsâr degil
Kâfir heman dürüst ‘Acem Ermenîsidir (**Kıt’a 87/2**)

G. Medh/Övgü veya Tebrik İçeren Türler

1. Fahriye

Fahriyenin kelime anlamı “övnme, şöhret”tir. Klasik Türk Edebiyatı terimi olarak, dîvân şâirlerinin kendilerini, şâirlik güçlerini övmek amacıyla yazdıkları şiirlere verilen addır. Özel olarak bağımsız biçimde yazılan fahriyeler olsa da bu tür, daha çok kasîdelerin içerisinde ayrıca bir bölüm olarak yer almaktadır. Fahriyeler, ideal şâir tipinin çizildiği, dîvân şâirlerinin poetikası mâhiyetindedirler.

Dîvân’da 1. kasîdenin 30. beyti, 2. kasîdenin 1-13. ve 71-74. beyitleri, 3. kasîdenin 45-49. beyitleri, 4. kasîdenin 55-68. beyitleri, 6. kasîdenin 46., 49-51., 54. beyitleri, 7. kasîdenin 34. ve 68. beyitleri, 16. kasîdenin 34-43. beyitleri, 24. kasîdenin 19. beyti (makta’), 26. kasîdenin 37. ve 38. beyitleri, 27. kasîdenin 6. ve 18. beyitleri, 33. kasîdenin 12. beyti, 1. kıt’anın 15. beyti, 5. kıt’anın 25., 27., 30. beyitleri, 35. kıt’anın 4. ve 5. beyitleri, 36. kıt’anın 30. beyti, 54. kıt’anın 8. beyti, 64. kıt’anın 4. beyti, 1. mesnevînin 15. beyti, 6. musammatın (tahmîs) 6. bendi, 7. musammatın (tahmîs) 7. bendi, 10. musammatın (tahmîs) 5. bendi, 15. musammatın (şarkı) 3. bendi, 19. musammatın (şarkı) 4. bendi, 20. musammatın (şarkı) 5. bendi, 21. musammatın (şarkı) 6. bendi, 27. musammatın (şarkı) 5. bendi, 28. musammatın (şarkı) 5. bendi, 31. musammatın (şarkı) 4. bendi, 33. musammatın (şarkı) 5. bendi, 36. musammatın (şarkı) 3. bendi, 41. musammatın (şarkı) 5. bendi, 44. musammatın (şarkı) 5. bendi, 2., 6., 14., 15., 20., 21.,

22., 28., 30., 35., 37., 39., 43., 46., 47., 49., 58., 60., 61., 63., 68., 71., 74., 83., 86., 87., 89., 93., 103., 105., 113., 115., 117., 125., 131., 136., 137., 140., 141., 142., 143., 148., 149., 151., 155., 165. gazellerin son beyitleri, 19. gazelin 8. ve 9. beyitleri, 59. gazelin 4-6. beyitleri, 69. gazelin tamamı (5 beyit), 73. gazelin 2. beyti, 138. gazelin 8-10. beyitleri, 4. rübâ'î fahriyedir.

Oldu bu şarkı hele şarkıların ber-cestesi
Dil-güşâdır çün sabâ her nağme-i âhestesi
Söz Nedîmindir 'aceb tarz-ı hasendir bestesi
Güftesi ammâ ki bilmem besteden a'lâ mıdır **(Musammat-Şarkı 19/IV)**

Ma'lûmdur benim sühanım mahlas istemez
Farkeyler anı şehrimizin nükte-danları **(Gazel 155/5)**

Zâhirde egerçi cümleden ednâyız
Erbâb-ı nazar yanında pek a'lâyız
Saymazsa hesâba n'ola ahbâb bizi
Biz zümre-i şâ'iranda müstesnâyız **(Rübâ'î 4)**

2. Medhiye

Medhiye, "övgü, methiye; birini övmek için yazılmış manzume (Çağbayır, 2007: 3106)." anlamlarına gelmektedir. Edebî tür terimi olarak, birini övmek için yazılmış şiirlere verilen addır. Aslen medhiye kasîdenin bir bölümüdür ve kasîdenin sunulduğu kişiye bu bölümde övgü yer alır. Bu türde padişahlar, vezir-i azamlar, şeyhülislam, defterdarlar, kazaskerler ve paşalar gibi birçok devlet adamı cömertlik, ihsan, lutf, âdillik, himmet etme gibi özellikleri ile övülmüşlerdir. Medhiyeye doğrudan "kasîde" isminin verildiği de olmuştur. Fakat medhiyelerin kasîdelerden ayrıldığı nokta, bu türün yapısında nesib, tegazzül, girizgâh, fahriye, du'â gibi kasîdeye özgü bölümlerin bulunmamasıdır.

Dîvân'da Ali Paşa'ya (kasîde 2, 3, 4), Sultân 3. Ahmed Hân'a (kasîde 5, 11/29-63., 13/26-53., 14, 15/26-40., 17, 18, 19/10-31., 20/21-40., 37, 40/2-16., 42, kıt'a 3, 4, 5/1-18. ve 21-24., 7/1-20., 8/1-10., 9/1-11., 10/1-12., 11/1-2., 12/1-2., 13/1-7., 14/1-4., 15/1-2., 16/1-9., 17/1-6., 18/1-7., 19/1-14., 20/1-4., 21/1-7., 22/1-4., 29/1-4., 34/1-4., 45/1-5., 50/1-8., 51/1-2., 57/1-4., 59/1-2., 60/1-3., 64/1., musammat-terkîb-i bend 3/III-IV., musammat-tercî-i bend 2/II ve IV., musammat-mütekerrir müseddes 3, musammat-tardiyye 5, musammat-tahmîs 6, musammat-şarkı 12, musammat-şarkı 15, musammat-şarkı 18/II ve III., musammat-şarkı 31, musammat-şarkı 39, matla'-müfred 14), Damat İbrâhim Paşa'ya (kasîde 6, 7/36-61., 9, 10/24-38., 16/10-33., 18, 21/20-41., 21/59-73., 22/17-28., 23, 24/4-12., 25, 26, 28, 29, 30, 32, 33, 34, kıt'a 1, 2, 6/5-22., 23/4-6., 24/3-4., 25/1-3., 26/1-2., 27/1., 28/1-2., 29/5-16., 30/3-7., 36/1-4., 37/1-5., 47/8-12., 50/9-17., 54/1-2., 55/1-4., 56/1-3., 57/5-8., 58/1-3., 59/3-5., 60/4-6., mesnevî 2/7-9., musammat-şarkı 14), Sultân 3. Ahmed ve şehzâdelerine (musammat kasîde 12), Mahmûd Paşa'ya (kasîde 35), Kapudan Mustafa Paşa'ya (kasîde 38/14-35., 40/28-32., 43/8-12., kıt'a 36/5-10., 37/17-19., 38/1-7., 42/1-11., 47/1-7., 50/18-26., 51/6-8., mesnevî 1/51-63.), Muhammed Efendî'ye (kasîde 39/12-16.), Defterdâr Mîr İzzet'e (kasîde 44), Fâtıma Sultân'a (kıt'a 20/5-7.), Müftü İsmâil Efendî'ye (kıt'a 31/1-17.), Muhammed Kethudâ Paşa'ya (kıt'a 39/1-3., 40/1-3., 41/1-3., 43/1-3.), Dârü's-sa'âde Ağası Beşir Ağâ'ya (kıt'a

45/6-11.), Defterdâr Mîr İzzet Ali Bey'e (kıt'a 48/1-7.) ve Nezir Ağa'ya (kıt'a 63/1-2.) yazılmış medhiyeler bulunmaktadır.

Gâhî sehâb-ı seyf ki hükmün revan verir
Ezhâr-ı bâğ-ı mülke su yerine kan verir **(Kasîde 4/1)**

Vermez şihâb sîne-i şeytân-ı mârda
Ol bîmi kim 'adûya dıraş-ı sinân verir **(Kasîde 4/2)**

Hudâvend-i cihan şevketlü Sultân Ahmed-i Gâzî
Ki gâlibdir Ferîdûna sunûf-ı 'izz ü haşmetle **(Kıt'a 9/1)**

Mu'allâ-menzilet Behrâm-savlet Kahraman-heybet
Ki şehler fahr eder dergâh-ı 'âlîsinde hidmetle **(Kıt'a 9/2)**

Cihâna gelmedi bir sen gibi sultân-ı 'âlî-cenâb
Hatâdan saklasın zât-ı şerîfin dâ'imâ Allah
Senin nâm-ı şerîfindir tırâz u sikke vü minber
Senin zât-ı hümayûnunla fahr eyler bu izz ü câh
Bu kudret ile sen 'ankâ-menîşsin düşmenin 'usfûr
Bu heybet ile sen şîr-i jiyansın düşmenin rübâh
Senin hâk-i derindir Isfahânî sürme 'âlemde
Kör olsun işidüp derd-i hasedle Isfahanda şâh **(Musammat 3/III)**

3. Sıhhat-nâme

Sıhhat-nâme, padişahların ya da devlet adamlarının geçirdikleri bir rahatsızlık veya hastalıktan sonra, şâirlerin geçmiş olsun dileklerini iletip onların sağlıkları için du'â ettikleri şiirlere verilen addır. Bu tür şiirlerde, padişahın veya devlet adamının hastalığı ile ilgili bilgiler verilir, şâirin ve halkın padişahın hastalığından duyduğu üzüntü dile getirilir ve iyileşmesi, ömrünün uzun olması için du'â edilir.

Dîvân'da "Der- Hakk-ı Sadık" başlıklı 88., 89. kıt'alar ve "Terkîb-i bend Der-Teşekkür-i Sıhhat-i Şehenşâh-ı 'Âlem" başlıklı 3. musammat (terkîb-i bend) sıhhat-nâme türünde yazılmış şiirlerdir. Şâir kıt'alarda Sadık'ın hastalığından, halinin iyi olmamasından, terkîb-i bendin ilk bendinde Sultan 3. Ahmed'in hastalığına duyulan üzüntüden, 2. bendinde ise padişahın sağlığına kavuşmasıyla yaşanan sevinçten bahsetmektedir.

Kanı Sadıkın o evvelki demleri şimdi
Zamâne eyledi lahm-ı kadîdveş lâgar **(Kıt'a 88/1)**

Olalı 'illet-i bâsûra mübtelâ g...
Fürûğ-ı şem'-i cemâlin yerinde yeller eser **(Kıt'a 88/2)**

Bi-hamdi'llah ki âlem yine mesrûrû'l-cenân oldu
Açıldı gül gibi mahzun gönüller şâdmân oldu
Efendimiz bulup sıhhat pür etdi 'âlemi behcet
Safâ vü zevk ü sohbet 'âlem içre râyegân oldu
Olup her gecemiz kadr oldu her bir rûzumuz bayrâm

Ruh-ı zîst-i keder âyîne-i dilden nihân oldu
 Kûsûf-ı 'illet olup ber-taraf cism-i şerîfinden
 Yine çün mihr-i enver 'âleme pertev-feşân oldu
 Aman şevketlü hünkârım bu gamla biz neler çekdik
 Gece gündüz işimiz nâle vü âh u figân oldu
 Efendim cum'alarda görmeyüp vech-i hümâyûnun
 Gözümüz kanlu yaş akıtmada çün erguvân oldu
 O günlerde koyup yüz yerlere dergâh-ı Bârîde
 Der idik kim ilahi hâlimiz gâyet yaman oldu
 Veliyy-i nî'metimiz pâdişâhımız efendimiz
 Misâl-i nûr-ı nezzâre gözümüzden nihân oldu

Der-i Hakda bi-hamdî'llah du'âmız müstecâb oldu
 Hele cism-i şerîfin sıhhat ile kâm-yâb oldu (**Musammat 3/1**)

H. Biyografik Türler

1. Vefeyât-nâme

Arapça "vefeyât, vefiyât" vefât kelimesinin çoğul şeklidir. Kelime anlamı "ölümler" demektir. "Biyografik eserler içinde de değerlendirilebilecek olan bu türde, bahsedilen kişinin ölüm tarihi ve defnedildiği yer hakkında bilgi verilir (Koç Keskin, 2008: 436)."

Dîvân'da bu türe dâhil edilebilecek bir kıt'ada (62. kıt'a) Nedîm annesinin ölümüne tarih düşmüştür.

Olıcak emr-i Hudâyile Nedîm-i zârın
 Mâder-i müşfikası 'azîm-i şehrah-ı bekâ (**Kıt'a 62/1**)
 Gelüp iki gözüne yaş dedim târîhin
 Sâliha kadına cây ede behiştî Mevlâ¹ [1122+2:1124] (**Kıt'a 62/2**)

III. DİĞER TÜRLER

A. Târih Düşürme

Bir hadisenin vuku bulduğu zamanı veya bir eserin yazıldığı yılı, ebced hesabına göre karşılayan harf topluluğunu bir mısra, beyit ya da bir kıt'a içerisinde kullanma sanatına tarih ya da tarih düşürme denir. Tarih söylemenin çeşitli usulleri vardır. Bir mısranın bütün harflerinin, sadece noktalı harflerin ya da sadece noktasız harflerin hesap edildiği tarihler gibi.

Dîvân'da kasîde ve kıt'a nazım şekilleri ile yazılmış şiirlerde tarih bulunmaktadır. 40. kasîdede Tersâne'deki Dîvânhâne'nin inşasına, 41. kasîdede Edirne'deki Gülşenî Tekkesi'nin onarımına, 42. kasîdede Afganların barış yılına, 43. kasîdede Kapudan Mustafa Paşa'nın evinin yapılışına, 44. kasîdede İzzet Ali Paşa'nın defterdâr oluşuna, 4. kıt'ada Sultân Ahmed Hân'ın hattına, 5. kıt'ada yeni, kullanılmamış bir sâla (su taşıtı), 6. kıt'ada İbrâhim Paşa'nın kaim makâm alışına, 7.

¹ Bu kıt'ayı, Abdülbâki Gölpinarlı Nedîm'in annesinin mezar taşından yazmıştır. Gölpinarlı, Abdülbâki (2015). *Nedîm Dîvânı*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.

kıt'ada Üsküdar'daki bir gezinti yerinin canlandırılmasına, yenilenmesine, 8. kıt'ada Abdülhamid Han'ın şehzadesinin doğumuna, 9. kıt'ada yeni, kullanılmamış bir sâla, 10. kıt'ada şehzâde Sultân Nu'mân'ın doğumuna, 11. kıt'ada Üsküdar'daki Sultân Ahmed Çeşmesi'nin tamamlanışına, 12. kıt'ada Üsküdar'daki Şehzâde Sultân Bâyezîd Çeşmesi'ne, 13. kıt'ada Ayasofya'daki padişahın toplantı yerinin genişletilmesine, 14. ve 15. kıt'alarda üç anbarlı kalyonun (savaş ve yük gemisi) inişine, 16. kıt'ada Şehzâde Câmî yanındaki çarşının yapılmasına, 17. kıt'ada Topkapı Sarayı'nın birinci kapısının önündeki dört direkli çeşmenin yapılmasına, 18. ve 19. kıt'ada Sultân Ahmed'in kasrına, 20. kıt'ada Fâtıma Sultân Câmisi'nin yapılmasına, 21. kıt'ada Üsküdar'daki Başkadın Çeşmesi'nin yapılmasına, 22. kıt'ada Üsküdar'daki Sadrazam İbrâhim Paşa'nın maksemine (musluk, su haznesi), 23. kıt'ada İbrâhim Paşa'nın çeşmesine, 24. kıt'ada İbrâhim Paşa'nın sebîlinin (su dağıtılan yer) tamamlanışına, 25. kıt'ada nâm-ı diğer Muşkara olan Nevşehir'deki İbrâhim Paşa Câmisi'nin tamamlanışına, 26. kıt'ada Nevşehir'deki İbrâhim Paşa Medresesi'nin tamamlanışına, 27. kıt'ada Nevşehir'deki İbrâhim Paşa İmâreti'nin yapılmasına, 28. kıt'ada Nevşehir'de İbrâhim Paşa tarafından yaptırılan kervansarayın tamamlanışına, 29. kıt'ada Nevşehir'de İbrâhim Paşa tarafından yaptırılan dokuz kubbeli hamama, 30. kıt'ada Üsküdar'daki İbrâhim Paşa Çeşmesi'nin yenilenmesine, 31. kıt'ada İsmâil Efendi'nin müftü oluşuna, 32. kıt'ada İbrâhim Paşa'nın tüfek atışına, 33. kıt'ada İbrâhim Paşa'nın oğlu Mehmed Bey'in vezir ve sultânın damadı oluşuna, 34. kıt'ada Üsküdar'daki Hadice Sultân Çeşmesi'ne, 35. kıt'ada ferruh-fâl (tâlihi uğurlu, bahtı açık) bir sâla, 36., 37. ve 38. kıt'alarda Kapudan Mustafa Paşa'nın büyük yalı kasrının tamamlanışına, 39., 40. ve 41. kıt'alarda Muhammed Kethudâ Paşa'nın büyük yalı kasrının yapılmasına, 42. kıt'ada Kapudan Mustafa Paşa'nın kasrının tamamlanışına, 43. kıt'ada Muhammed Kethudâ Paşa'nın sarayının yapılmasına, 44. kıt'ada Dârü's-sa'âde Ağası Beşir Ağa'nın sarayının tamamlanışına, 45. kıt'ada Dârü's-sa'âde Ağası Beşir Ağa'nın çeşmesinin yapılmasına, 46. kıt'ada 45. kıt'ada adı geçen çeşmenin yapılmasına, 47. kıt'ada Hacıoğlu Pazarı'ndaki Kapudan Mustafa Paşa'nın hânının yapılmasına, 48. kıt'ada İzzet Ali Bey'in defterdâr oluşuna, 49. kıt'ada Sabihî Çelebi'ye, 50. kıt'ada Vefâ Bahçesi'ndeki Kapudan Mustafa Paşa'nın kasrının tamamlanışına, 51. kıt'ada Üsküdar'daki Kapudan Mustafa Paşa Çeşmesi'nin tamamlanışına, 52. kıt'ada Dâmâdzâde'nin Sütlüce'deki çeşmesine, 53. kıt'ada Tiflis kelimesinin imlâsı hakkında özür vesilesiyle, Sultân Ahmed'in Tiflis seferine, 54. kıt'ada Nevşehir'de İbrâhim Paşa'nın yaptırdığı bir çeşmeye, 55. kıt'ada Nevşehir'de İbrâhim Paşa'nın inşa ettirdiği bir hamama, 56. kıt'ada Ürgüp'te İbrâhim Paşa'nın yaptırdığı bir çeşmeye, 57. kıt'ada Nevşehir'de İbrâhim Paşa'nın yaptırdığı bir kütübhâneye, 58. kıt'ada Nevşehir'de İbrâhim Paşa'nın yaptırdığı bir çeşmeye, 59. kıt'ada Nevşehir'de İbrâhim Paşa'nın yaptırdığı Tavukçu Çeşmesi olarak bilinen bir çeşmeye, 60. kıt'ada Nevşehir'de İbrâhim Paşa'nın inşa ettirdiği bir çeşmeye, 61. kıt'ada Nedîm'in Riyâzî'nin şiirine yazdığı zeyle, 62. kıt'ada Nedîm'in annesinin ölümüne, 63. kıt'ada bir çeşmeye, 64. kıt'ada Hacı Bekir Câmî'nin yakınlarındaki Şehzâde Abdülhamid Çeşmesi'ne tarih düşülmüştür.

(Târîh-i Berâ-yı Defterdâr-şoden-i Mîr 'İzzet)

Dedim târîhini sadr-ı güzîne harf-i mu'cemle

'Alî Begle efendim buldu defterdârlık 'İzzet [1141] (Kaside 44/7)

(Târîh Berâ-yı Hân-ı Kapudân Mustafâ Pâşâ Der-Bâzâr-ı Hacıoğlu)

Nedîmâ ana târîh oldu menkûtu bu mısra'ın

Bu 'âlî hânı muhkem yapıdı bunda Mustafâ Pâşâ [1138] (Kıt'a 47/23)

(Târîh-i Çeşme-i Ağâ-yı Dârü's-sa'âde Beşîr Ağâ)

Beyân etdi Nedîmâ gayr-ı menkût ile târîhin

Bu ra'nâ çeşme-i pür-nûru yaptırdı Beşîr Ağâ [1140] (Kıt'a 45/18)

B. İstimdâd-nâme

İstimdâd; medet dileme, yardım isteme, yardıma çağırma gibi anlamlara gelir. İstimdâd-nâmeler, şâirlerin herhangi bir sebepten dolayı sıkıntı, darlık ve zorlukla karşılaşmaları anında, içinde buldukları bu durumlardan kurtulabilmeleri adına padişah ya da çeşitli devlet adamlarından yardım istedikleri türlerdir. Bu türdeki şiirlerde, "Medet medet!" ve "İmdat!" gibi ifadelerle şâirler gerek sıkıntılarını gerekse bu şahıslara duydukları mânevi sevgi ve bağlılığı dile getirirler.

Dîvân'da 6. kasîdenin 45-53. beyitleri, 7. kasîdenin 62-69. beyitleri, 2. mesnevînin 10-15. beyitlerinde bu türün özellikleri görülmektedir.

Nedîm kendi kulun kendi müstmendindir
Unutma zerreni ey âftâb-ı feyz-âsâr (Kasîde 7/62)

Himâyet et ki senin bir yanar çerâğındır
Ta'arruz eylesen rüzgâr-ı bed-kirdâr (Kasîde 7/63)

Ol âftâb-ı mekârimsin âsafâ sen kim
Umûm-ı feyzin ile sîrdir kibâr u sığâr (Kasîde 7/64)

Cihanda sen gibi müşfik efendisi var iken
Yazık değil mi kala böyle bî-kes ü bî-kâr (Kasîde 7/65)

Bendesin lûtfuna edüp makrûn
Komaz elbette hâtırın mahzûn (Mesnevî 2/10)

Dâverâ bendene himâyet kıl
Pek yamân oldu hâli re'fet kıl (Mesnevî 2/11)

Bunca demdir ki derdnâk ü melûl
Kaldı bî-kâr u bî-kes ü ma'zûl (Mesnevî 2/12)

Cümle akrânı mükrem ü mansûb
Kaldı ancak cihanda ol menkûb (Mesnevî 2/13)

Lutfun olmazsa ey huçeste-husâl
Öldürür bendeni bu derd ü melâl (Mesnevî 2/14)

C. Du'â-nâme

Bir kişinin ömrünün uzun olması, bahtının açık olması, bir işte muzaffer olması için kaleme alınan manzumeler du'â-nâme kapsamında ele alınmaktadır.

Dîvân'da kasîde, kıt'a, mesnevî ve musammat gibi nazım şekilleri ile yazılmış şiirlerin genelde son birkaç mısraları -şiirlerin baş ve orta kısımlarında istisna olmakla beraber- du'âyâ ayrılmıştır. Bunun yanında baştan sona sadece bu üslûpla yazılmış

şiiirler de bulunmaktadır. Dîvân' da 37. kasîde, 52. kıt'a, 46. musammat², 111. gazel, 1., 5., 7. ve 17. matla' / müfredler du'â türünde yazılmış şiiirlerdir.

Efendim dâimâ ikbâl ü câhın pâydar olsun
Değil 'ukkâb u âhû sana 'ankâlar şikâr olsun (**Kasîde 37/1**)

O rütbe şâh-bâz-ı himmetin evc üzre çıksın kim
Herâsından felekde nesr-i tâ'ir bî-karâr olsun (**Kasîde 37/2**)

Künâmında yatup ser şîrâsâ şark u garb içre
'Adûlar dilkilensin heybetinden hâr u zâr olsun (**Kasîde 37/3**)

Râm edüp dünyâyı emrine Hudâ
Hem-vâre süresin zevk ile safâ
Hor u hakîr olup düşmen dâ'imâ
'İzz ü şânın efzûn ola hünkârım (**Musammat 46/III**)

Dâ'imâ devletin ber-karâr olup
Her zamân müsâ'id rüzgâr olup
Gülşenin hemîşe nev-bahâr olup
Türlü türlü ziyet bula hünkârım (**Musammat 46/IV**)

D. Kudûmiye/Teşrif-nâme

"Padişahlarla büyük devlet adamlarının muharebe veya herhangi bir vesile ile gittikleri yerlerden dönmeleri, memuriyet ve saire ile bir yere gelmeleri münasebetiyle yazılan şiiirlerdir (Çalka, 2014: 436)."

Dîvân' da "Kasîde Der-Sitâyîş-i İbrâhîm Pâşâ ve Zikr-i Teşrif-i Kapudân Pâşâ" başlıklı 25. kasîde, "Kasîde Berâ-yı Teşrif-i Sultân Ahmed Be-Serây-ı İbrâhîm Pâşâ" başlıklı 26. kasîde, "Ta'rif-i Teşrif-i Pâdişâh-ı Cihân Be-Serây-ı Sadr-ı A'zam Der-'Akab-ı Müjde-i Feth-i Revân" başlıklı 27. kasîdenin 7-9. beyitleri, "Teşrif-i Sadr-ı Âli İbrâhîm Pâşâ Be-Sarây-ı Mustafâ Pâşâ Be-Şeb-i Helvâ" başlıklı 28. kasîde, "Teşrif-i Sadr-ı A'zam Be-Hâne-i Dâmâd-ı Hiş Muhammed Kethudâ Be-Resm-i Helvâ" başlıklı 29. kasîde, "Teşrif-i Sadr-ı A'zam Be-Helvâ-yı Hazret-i Muhammed Kethudâ" başlıklı 30. kasîde, "Teşekkür Kudûm-ı Be-Hâne-i Kapudân Mustafâ Pâşâ" başlıklı 31. kasîde, "Der-Sitâyîş-i Vezîr-i A'zam İbrâhîm Pâşâ ve Ta'rif-i Teşrif-i Şeb-i Helvâ-yı Kapudân Mustafâ Pâşâ" başlıklı 32. kasîde ve 15. musammat (şarkı) bu türe örnek teşkil edebilmektedir. Bunlardan 27. kasîdede Sultân 3. Ahmed'in Revân'ın fethinden dönüşü ve İbrâhîm Paşa'nın sarayını teşrifî; 15. musammatta (şarkı) ise padişahın İran seferinden dönüşü ve Sa'd-âbâd'ı teşrifî anlatılmaktadır. Diğer manzumelerde muharebe veya gidilen herhangi bir yerden dönüş ile o an bulunulan mahalli teşrif değil, helva gecesi yahut herhangi bir sebepten dolayı padişah veya devlet adamlarının sarayı teşrifî anlatılmaktadır.

Hoş geldin eyâ mülkûn ümîd-i dil ü cânı
Ey sine-i dâd ü dihişin hırz-ı amânı (**Kasîde 27/7**)

Hoş geldin eyâ bâ'is-i ârâyîş-i âlem
Ey lûtf u kerem gülşenin lâle zamanı (**Kasîde 27/8**)

² Bu şiiir Dîvân' da musammatların içerisinde bulunmakla beraber, koşma nazım şekli ile yazılmıştır.

Hoş geldin eyâ peyker-i hurşîd-i mefâhir
Mahsûd-ı sipih etdi nişestin bu mekânı (**Kasîde 27/9**)

Şâd geldin ey vezîr-i a'zam-ı mihr-iştihâr
Yümn-i teşrîfin ile oldu bu mesned kâmkâr (**Kasîde 30/1**)

Şöyle pür-zîb eyledin bu bezmi kim ancak eder
Gülsitan bezmin kudûm-ı hurrem-i fasl-ı bahâr (**Kasîde 30/2**)

E. Sulhiyye

“Sulh, İslâm tarihinde genellikle ‘Müslümanların lehine sonuçlanan’ bir uygulama olagelmıştır. Sulhiyye, ‘barışa ait, barışla ilgili; savaştan barışa geçilmesi münasebetiyle yazılan şiir’ anlamlarına gelmektedir (Bilkan, 1998: 124).”

Dîvân'da bu türde yazılmış 1 kasîde ve 1 tercî-i bend yer almaktadır. “Târîh-i Berâ-yı Sulh-ı Afgâniyân” başlıklı kasîdede 3. Ahmed'in İran seferi, savaştan barışa geçilmesi ve barışın tarihi yer almaktadır. “Tazmîn-i Beyt-i Sadr-ı A'zam Berâ-yı Sulh-ı Afgâniyân” başlıklı tercî-i bendin ilk bendinde ise Sultân 3. Ahmed'in İran seferi ile Afganların barışı anlatılmaktadır. Şiirin devamında ise Sultân Ahmed'e methiye, du'â ve gazânın tarihi yer almaktadır.

Şâh-ı âlem dâver-i âlî-güher
Zîb-bahş-ı mesned-i tâc ü kemer
Ya'ni Ahmed Hân-ı Gâzi kim odur
Dâver-i encüm-sipâh-ı bahr ü ber
Kam'-ı ehl-i bid'at ü tuğyân için
Eyledi iklim-i İrâna sefer
Sebk-i istilâ ile Afgâniyân
Buldulardı nice büldâna zafer
Yedlerinden cümlesin nez' eylemek
Pâdişâh-ı dîne âsan bî-keder
Lîk anlar cümle sünnî-i'tikâd
Her taraftan küşte İslâma zarar
'Avf u ibkâ ile ihsân eyledi
Sulhu tecvîz eyleyüp ol nîk-eser
Âsaf-ı Cem-sadrı sıhr-ı ekremi
Verdi bu beyt ile halka müjdeler

Bundan a'lâ ola mı fevz ü felâh
Gâlibâne oluna sulh u salâh (**Musammat-Tercî-i bend 2/1**)

Pâdişâh-ı heft-kışver şehriyâr-ı bahr u ber
Ya'ni Sultân Ahmed-i Sâlis o İskender-siyer (**Kasîde 42/1**)

'Avn-i Rabbânî ile oldukda şark iklimine
Mehçe-i râyâtı mihr-i âlem-efrûz-ı zafer (**Kasîde 42/2**)

Cümle a'dâ ser-fürû etdi hirâs-ı cân ile
Berk-ı tîğ-i can-güdâzı her taraftan cilveger (**Kasîde 42/3**)

N'ola tûfan-hîz olup kesse 'urûk-ı Şi'ayı
Âb-ı şemşîri rızâ-cûy-ı Ebû-bekr ü 'Ömer (**Kasîde 42/4**)

F. Âşıkâne, Rindâne, Hâkimâne, Sûfiyâne Edâ İle Söylenmiş Manzumeler

Genellikle gazelerde karşımıza çıkan bu tarz söyleyişlerin Nedîm Dîvânı'ndaki yansımaları tablo hâlinde aşağıya alınmıştır. Tabloda aynı edâda yazılmış gazellerin numaraları bir arada verilmiştir.

Âşıkâne Gazel	1, 2, 3, 4, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 29, 30, 31, 32, 34, 35, 36, 37, 40, 41, 42, 43, 46, 47, 49, 51, 52, 53, 54, 56, 57, 58, 60, 61, 63, 64, 65, 66, 67, 71, 72, 74, 76, 77, 78, 79, 80, 82, 85, 86, 87, 88, 89, 92, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 108, 110, 112, 115, 116, 117, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 127, 129, 130, 131, 132, 133, 136, 137, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 148, 149, 150, 152, 155, 156, 157, 160, 162, 163, 164, 165, 166.
Rindâne Gazel	12, 13, 14, 28, 39, 45, 48, 62, 68, 69, 75, 84, 93, 118, 119, 126, 135, 151, 154, 158, 161.
Hâkimâne Gazel	33, 38, 50, 70.
Sûfiyâne Gazel	-----

Tablo 1: Âşıkâne, Rindâne, Hâkimâne, Sûfiyâne Edâ İle Söylenmiş Manzumeler

Âkıbet gönlüm esîr etdin o gîsûlarla sen
Hey ne câdûsun ki âteş bağladın mûlarla sen (**Gazel 103/1**)

Gamze-i fettânını koydun ki yıkdı 'âlemi
Bahse dalmışken çeh-i Bâbüde câdûlarla sen (**Gazel 103/2**)

Böyle çâpük geldin ey hatt-ı siyeh ruhsârına
Var ise pervâza meşk etdin piristolarla sen (**Gazel 103/3**)

Çokdan ey sâki gelüp sînemde mihmân olmadın
Derdime destindeki sâgarla dermân olmadın (**Gazel 68/1**)

Mâhsın mehden güzelsin belki ammâ neyleyim
Âh bir şeb burc-ı âgûşumda tâbân olmadın (**Gazel 68/2**)

G. Güzelleme

“Güzelleme; genellikle güzelliğin, özellikle de bir güzelin övgüsünün dillendirildiği koşmalara verilen addır. Bu tip koşmaların ana konusu güzellik, sevgi, aşk ve hicrandır (Aça, 2010: 261-262).”

Dîvân'da koşma nazım şekli ile yazılmış 2 şiir bulunmaktadır. Bunlardan ilki güzelleme türü ile söylenmiştir. Şâir burada sevdiğinin güzelliğini övmüş, ondan ayrı oluşunu dile getirmiştir. İkinci koşma ise daha önce du'â-nâme maddesinde belirttiğimiz gibi cihan padişahına (Sultân 3. Ahmed) şânının dâ'im olması, zevk ve safa içinde yaşaması için yapılan du'âdan oluşmaktadır.

Sevdiğim cemâlin çünkim göremem
Çıkmasın hayâlin dil-i şeydâdan
Hâk-i pâye çünki yüzler süremem
Alayım peyâmın bâd-ı sabâdan (**Musammat-Koşma 45/I**)

Kebûd çeşmi bî-rahm etdi nigâhın
 'Âşıkların göğe çıkardı âhın
 Sordum gerdeninden zülf-i siyâhın
 Bir cevâb vermedi akdan karadan (Musammat-Koşma 45/II)

SONUÇ

Türlerin geneli değerlendirildiğinde Klasik Türk Edebiyatı'nda manzum türlerin yoğunlukta olduğu görülür. Hem divanlarda bulunan hem de müstakil olarak kaleme alınan edebî türler, 15. yüzyılda ortaya çıkmaya başlamış, Osmanlı Devleti'nin gelişim çizgisi çerçevesinde 16. yüzyılda çoğalmış ve 18. yüzyıla beraber azalmıştır. Fakat geniş ve zengin şiir ve şâir kadrosuyla bilinen 18. yüzyıl Klasik Türk Edebiyatı'nda, pek çoğu geçmiş dönemlerdeki üstatları taklitten öteye geçemeyen şâirler arasında Nedîm'in yıldızı parlamıştır. O, yüzlerce şâir arasında lâıyk olduğu yüksek mevkii kazanamadığı halde bugün âdetâ Lâle Devri'nin biricik mümessili gibi telâkki olunabilmiştir.

Nedîm'in Dîvân'ında kaleme aldığı manzumelerde, başvurduğu türler üzerinde yapmış olduğumuz bu değerlendirme sonucunu şu şekilde özetleyebiliriz: Dîvân'da yer alan 44 kasîdenin büyük bir çoğunluğu dönemin padişahı Sultân 3. Ahmed, Sadrazam Damat İbrâhim Paşa, Şehit Ali Paşa ve Kapudan Mustafa Paşa, Kedhüdâ Muhammed Paşa gibi devlet adamlarına sunulmuş medhiyelerden oluşmaktadır. Bunların dışında kalan kasîdelerde ise (ıydiyye, Ramazâniyye, hammâmiyye, dâriye vb.) nesib bölümleri farklı bir tür içermekle beraber asıl sebep, padişah ve devlet adamlarını övmektir. 89 kıt'a içerisinde yer alan ilk 3 şiir medhiye türünde olup bunların dışında kalan kıt'alar ise tarih manzumeleridir. Nazm şekli ile yazılmış 13 şiirde genelde aşk ve sevgili konuları üzerinde durulmuştur. Dîvân'da üç mesnevî mevcuttur. Bunlardan ilki 66 beyitli manzum bir hikâyedir. Kapudan/Kaptan Mustafa Paşa'ya övgü amacıyla yazılmış Vefâ Bağ'ının özelliklerini anlatan bu küçük hikâyede Nedîm, dili kullanmadaki bütün hünerlerini gösterir. Diğer mesnevîlerin her ikisi de "Nedir ol..." ifâdesiyle başlar. Bu mesnevîlerden ilki Sadrazam Damat İbrahim Paşa'nın medhi için yazılmıştır. İçerisinde bir şikâyet-nâme/arz-ı hâl bulunmaktadır. İkincisi ise lügazdır. Dîvân'da 1 terkîb-i bend, 1 tercî-i bend, 2 mütekerrir müseddes, 1 tardiyeye, 5 tahmis, 1 mütekerrir muhammes, 33 şarkı veya murabba, 2 koşma olmak üzere toplam 46 musammat mevcuttur. Bunların çoğunluğu sevgili ve aşk üzerine yazılmış olmakla birlikte içerisinde Sadâbâd'ı tasvîr eden şehrengîzler, bahâriyeler, hazaniye, ıydiye, şitâiye ve medhiyelerden de örnekler bulunmaktadır. Nedîm Dîvânı'nda yer alan 166 gazel içerisinde ağırlıklı olarak, konuları bakımından âşıkâne üslûpla yazılmış şiirler mevcuttur. Bunun yanında rindâne ve hâkimâne üslûpla yazılmış şiirler de bulunmaktadır. Gazellerin beyit sayıları 3-23 arasında değişmektedir. Genel olarak sayıları 5-7 beyit arasında değişen gazeller mevcuttur. Gazellerin 5 beyitten az yazılması alışılmış bir durum olmamakla beraber 32., 50., 72., 88., 93., 97. ve 118. gazellerin nâ-tamam gazel oldukları görülmektedir. Ayrıca Dîvân'da medhiye türünde yazılmış 2 müstezat, ağırlıklı olarak sevgiliyi ve aşkı anlatan 11 rübâî ve yine çoğunluğunu sevgiliye dâir sözlerin oluşturduğu 23 matla'/müfred bulunmaktadır.

Dîvân'da çok sayıda türün ve nazım şeklinin bulunması, Nedîm'in şahsının farklı alan ve sahalara yönelimi ve geniş edebî zevklerini göstermeleri bakımından önemli

bir kaynak teşkil etmektedir. Bu gibi çalışmaların artması, edebî türler ve sınıflandırılması ile ilgili problemlerin yakın gelecekte çözülmesine dair ümitlerimizi arttırmaktadır.

KAYNAKÇA

- Aça, Mehmet (2010). *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Akkuş, Metin (2007). *Klasik Türk Şiirinin Anlam Dünyası, Edebî Türler ve Tarzlar*. Erzurum: Fenomen Yayınları.
- Bilkan, Ali Fuat (1998). *Nâbî, Hikmet, Şair, Tarih*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Canım, Rıdvan (2010). *Divan Edebiyatında Türler*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Çağbayır, Yaşar (2007). *Orhun Yazıtlarından Günümüze Türkiye Türkçesinin Söz Varlığı, Ötüken Türkçe Sözlük*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Çalka, Mehmet Sait (2014). Tür ve Tarz Çeşitliliği Açısından Zengin Bir Divan: Süheylî Divânı. *Turkish Studies*, S. 9/3, s. 423-450.
- Devellioğlu, Ferit (2007). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Ankara: Aydın Kitabevi.
- Gölpınarlı, Abdülbâki (2015). *Nedîm Dîvânı*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- İspir, Meheddin (2004). Ahmet Paşa Divanı'nda Türler. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 26, s. 103-117.
- Koç Keskin, Neslihan (2008). *Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatına Giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Köprülü, M. Fuad (2006). *Divan Edebiyatı Antolojisi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Levend, Agâh Sırrı (1988). *Türk Edebiyatı Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Macit, Muhsin (1994). *Nedim Divanı (İnceleme-Tenkidli Metin)*. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Macit, Muhsin (1997). *Nedim Divanı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Mengi, Mine (2010). *Eski Türk Edebiyatı Tarihi, Edebiyat Tarihi-Metinler*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Mermer, Ahmet, Koç Keskin, Neslihan (2005). *Eski Türk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Pala, İskender (2008). *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Şentürk, Ahmet Atillâ, Kartal Ahmet (2010). *Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Üst, Sibel (2014). Lugaz ve Nedim'den Bir Örnek. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, S. 3/1, s. 210-217.
- Yerdelen, Cevat (1998). Eski Türk Edebiyatında Türler. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 10, s. 75-105.